

КАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

“Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті”
коммерциялық емес акционерлік қоғамы

Институт Энергетика және машина жасау
Кафедра Стандарттау, сертификаттау және метрология

Байрамқұлы Мөлдір Муналқызы
«Теңіз өнімдерін эко-сертификаттау»

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

6B07501 - «Стандарттау, сертификаттау және метрология» мамандығы

Алматы 2023

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

“Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті”
коммерциялық емес акционерлік қоғамы

Институт Энергетика және машина жасау

Кафедра Стандарттау, сертификаттау және метрология

ҚОРҒАУҒА ЖІБЕРІЛДІ

Кафедра меңгерушісі

Д.Д.Каражанова

«1» маусым 2023ж.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

Тақырыбы: «Теңіз өнімдерін эко-сертификаттау»

6B07501 - «Стандарттау, сертификаттау және метрология» мамандығы

Орындаған

Байрамқұлы М.М.

Пікір беруші

ЛжКА профессоры, т.ғ.к., доцент

Аширбаев Г.К.

«1» маусым 2023ж.

Ғылыми жетекші

аға оқытушы

Әсілбеков Ш.Б.

«1» маусым 2023ж.

КАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

“К.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті”
коммерциялық емес акционерлік қоғамы

Институт Энергетика және машина жасау
Кафедра Стандарттау, сертификаттау және метрология

6B07501 - «Стандарттау, сертификаттау және метрология» мамандығы

Дипломдық жұмысты орындауға арналған
ТАПСЫРМА

Білім алушы Байрамқұлы Мөлдір Муналқызы
Тақырыбы: «Теңіз өнімдері эко-сертификаттау»
Университет ректорының «15 наурыз» 2023ж. №434-б бұйрығымен бекітілген
Аяқталған жұмысты тапсыру мерзімі «7» маусым 2023ж.
Дипломдық жұмыстың бастапқы деректері: 2022 жылы 60 тонна балық,
500 келі уылдырық өндірген «Kazakh osseter» кәсіпорыны; теңіз өнімдеріне деген
сұраныс; экологиялық сертификаттау алу кезеңдері мен
талаптары.
Дипломдық жұмыста қарастырылатын мәселелер тізімі: а) теңіз өнімдерін
экологиялық сертификаттаудың қоршаған ортаға әсерін бағалау және болжау;
ә) теңіз өнімдеріне арналған экологиялық сертификаттаудың артықшылықтарын
атап өтіп, қажеттілігін дәлелдеу; б) кәсіпорынмен бірге Халықаралық Экология
Академиясынан экологиялық сертификат алуға
жұмыстану.
Графикалық материалдардың тізімі (міндетті сызбаларды дәл көрсете отырып):
Дипломдық жұмыс 42 беттен, 6 суреттен, 5 кесте-сызбалардан құралған.
Ұсынылатын негізгі әдебиет 11 атаулар.

Дипломдық жұмысты дайындау

КЕСТЕСІ

Бөлім атауы, зерттеп дайындалатын мәселелер тізімі	Ғылыми жетекшіге ұсыну мерзімдері	Ескерту
Технологиялық бөлімі	06.01.23ж. – 27.02.23ж.	орындалды
Ұйымдастыру бөлімі	28.02.23ж. – 12.04.23ж.	орындалды
Конструкторлық бөлімі	13.04.23ж. – 05.05.23ж.	орындалды

Аяқталған дипломдық жұмыс үшін, оған қатысты бөлімдерінің жұмыстарын көрсетумен, кеңесшілер мен норма бақылаушының қойған қолдары

Бөлімдер атауы	Кеңесшілер, аты, әкесінің аты, тегі, (ғылыми дәрежесі, атағы)	Қол қойылған күні	Қолы
Дипломдық жұмыстың негізгі бөлімдері	Әсілбеков Ш.Б., аға оқытушы	05.06.2023ж.	
Норма бақылау	Г.Б.Жаркимбаева, аға оқытушы	01.06.2023ж.	

Ғылыми жетекші

 Әсілбеков Ш.Б.

Білім алушы тапсырманы орындауға алды

 Байрамкұлы М.М.

Күні

« 01 » маусым 2023ж

АҢДАТПА

Дипломдық жоба Теңіз өнімдерін эко-сертификаттау тақырыбын зерттеуге және іс жүзінде пайдалануға арналған. Жоба теңіз өнімдерін эко-сертификаттаудан өткізу жайлы жалпы мәлімет бере отырып, сол сертификатқа жету және өндіріс пайдасына асыра алу жолдарын көрсетеді. Бұл жұмыс арқылы қазіргі таңда экологиялығы жағынан бірқатар қиындықтарды басынан кешіп отырған, теңізбен шектесіп жатқан өңірде бой көтерген кәсіпорын өнімдерін экологиялық сертификаттау көзделіп отыр. Аталмыш сертификат арқылы алынған өнімді пайдалану қоршаған ортаға зиянсыз болғанымен қоймай, Каспий теңізі арқылы шектесіп жатқан бес мемлекетке де емін-еркін экспорттауға болатындай оң нәтиже көрсетті. Сонымен қатар, осы жоба арқылы KAZAKH Osseter зауыты 2024 жылдан бастап өз өнімдерін эко-сертификаттау арқылы пайдалуға жібермек.

АННОТАЦИЯ

Дипломный проект посвящен исследованию и практическому применению темы экосертификации морской продукции. В проекте представлена общая информация об экосертификации морской продукции, показаны пути ее получения и использования в производстве. Посредством этой работы предполагается экологическая сертификация продукции предприятия, которое было построено в районе, граничащем с морем, которое в настоящее время испытывает ряд экологических проблем. Использование продукта, полученного с указанным сертификатом, было не только экологически безопасным, но и показало положительный результат, что его можно было свободно экспортировать в пять стран, граничащих с Каспийским морем. Кроме того, в рамках этого проекта с 2024 года завод KAZAKH Osseter введет в эксплуатацию свою продукцию с экосертификацией.

ANNOTATION

The diploma project is devoted to the research and practical application of the topic of eco-certification of marine products. The project provides general information about the eco-certification of marine products, shows the ways of obtaining and using them in production. Through this work, the environmental certification of the products of the enterprise, which was built in an area bordering the sea, which is currently experiencing a number of environmental problems, is expected. The use of the product obtained with this certificate was not only environmentally friendly, but also showed a positive result that it could be freely exported to the five countries bordering the Caspian Sea. In addition, as part of this project, from 2024, the KAZAKH Osseter plant will put into operation its products with eco-certification

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	7
1. Жалпы мәлімет/Әдеби шолу.....	9
1.1. «Kazakh Osseter» ЖШС даму тарихы.....	9
1.2. «Kazakh Osseter» ЖШС құрылымы.....	11
1.3. «Kazakh Osseter» ЖШС жұмыс істеу қызметтері.....	13
2. Эко-сертификаттау.....	17
2.1. Эко-сертификаттаудың қоғамдағы рөлі.....	17
2.2. Эко-сертификаттаудың сан алуан түрлері.....	22
2.3. Теңіз өнімдерін экологиялық сертификаттаудың қоршаған ортаға әсерін бағалау және болжау.....	26
3. «Kazakh Osseter» ЖШС эко-сертификаттауды енгізу.....	28
3.1. Эко-сертификаттауды енгізу сатылары.....	28
3.2. Эко-сертификаттаудың артықшылықтары.....	31
3.3. Эко-сертификаттаудың экономикалық тиімділігін есептеу.....	32
Қорытынды.....	36
Пайдаланған әдебиеттер тізімі.....	37
А қосымшалсы.....	38
Б қосымшасы.....	39
В қосымшасы.....	40
Г қосымшасы.....	42

КІРІСПЕ

Экология – организмнің қоршаған ортамен байланысы туралы ғылым.

Қоршаған ортаны зерттеу объектісі ретінде басқалармен қатар адам да саналады.. Бұл ретте адам әдетте, ең алдымен , оның өндірістік жағдайында (теңіз, көмір шахталары, ғарыштық ұшулар және т.б.) зерттеледі.

Адам экологиясының ерекше бағыты оның мекендеу ортасын қорғау болып табылады.

Адам экологиясы табиғи, әлеуметтік, рухани факторлардың барлық кешенін қамтиды. Философиялық және жаратылыстану әдебиетінде табиғат экологиясына көбірек көңіл бөлінеді. Дегенмен, табиғатты ғана емес, адамды да оның әрекеті мен әрекетсіздігінің нәтижесінен құтқару керек. Бұл проблемаларды тұлғаның және қоғамның өзін-өзі тануы олардың сәйкес шешім қабылдауына әкеледі.

Адам мен табиғаттың өзара байланысу тарихын мұқият талдай отырып, қоршаған ортаны зерттеу саласындағы жүргізілген жұмыстардың мақсаттары туралы мәселе еріксіз туындайды. Сөзсіз, сыртқы дүниетаным негізін құру осы саладағы мақсаттарды белгілеу процесінде шешуші рөл атқарады. Адамның өзі туралы түсініктерінің өзгеруімен оның табиғатқа деген көзқарасы да өзгеріп, жаңа көзқарастар мен көкжиектер ашады. Бұл қарым-қатынастардың қазіргі кезеңінде таным процесін жүзеге асыратын зерттеу объектісі – Табиғат пен Адамның арасында енді анық шекара жоқ. Тағы да айта кетейік, Адам өзінің ішкі (психикалық) әлемімен және Қоршаған ортамен (соның ішінде әлеуметтік әлемімен) біртұтас жүйе. «Адам» – «Қоршаған орта» қарама-қарсылығын емес, екі тең құрамдас бөліктердің өзара әрекеттесуінің біртұтас жүйесін қарастырған жөн. Экологияның осындай сыртқы шеңберінде ғана осы салада табысты прогреске үміттенуге болады.

Біз назарымызды адам мен табиғаттың өзара әрекеттесуінің табиғи принциптері мен тетіктерін түсінуге, нақты технологиялық шешімдерге аудардық. Нақтылай кететін болсақ, қоршаған ортаның бір бөлігі саналатын теңізден алынатын өнімдерді зиянсыз ету, олардың экологиялық сертификаттауы туралы сөз қозғамақпыз.

Жұмыс тақырыбының өзектілігі және мақсатына тоқталатын болсақ, теңіз өнімдерінің тұрақтылығының жүйелік перспективасын, соның ішінде экосертификаттаудың қоршаған ортаға әсерлерін және тұтынушылардың сұранысының әлеуетін ескере отырып, бұл дипломдық жұмыс теңіз өнімдері, соның ішінде балық шаруашылығының экологиялық көрсеткіштерін жақсартуда қазіргі экологиялық сертификаттау схемаларының қаншалықты тиімді екенін зерттеуге бағытталған. Сонымен қатар, экологиялық белгілердің тұтынушыларды теңіз экожүйелерімен «көк-жасыл тұтыну» деп аталатын жолмен қайта байланыстырудағы рөлі зерттелуде (1-сурет).

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер шешіледі:

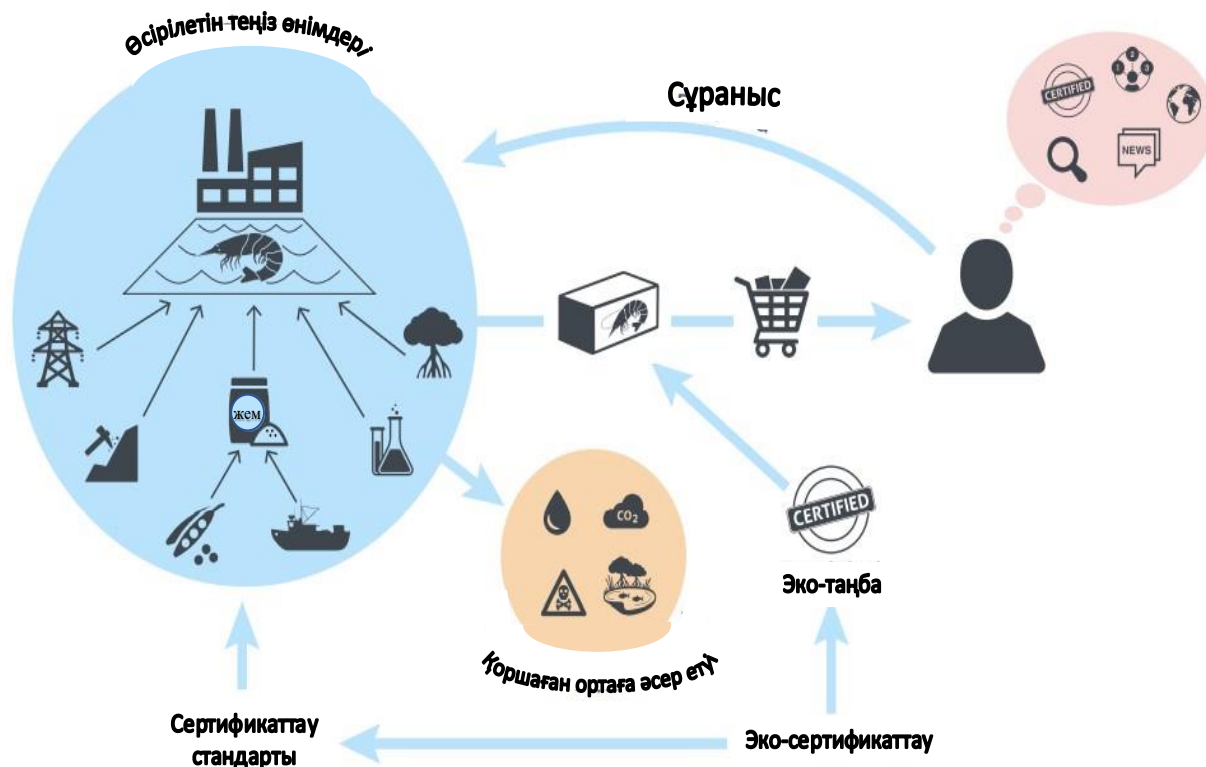
1. Теңіз өнімдерін экологиялық сертификаттаудың қоршаған ортаға әсерін бағалау және болжау.
2. Теңіз өнімдеріне арналған экологиялық сертификаттаудың

артықшылықтарын атап өтіп, қажеттілігін дәлелдеу.

3. Теңіз өнімдерінің қолданыстағы экологиялық сертификаттауын жетілдіруді ұсыну.

4. KAZAKH Osseter зауытымен бірге Халықаралық Экология Академиясынан эко-сертификат алуға жұмыстану.

5. KAZAKH Osseter зауытының эко-сертификат алғаннан кейінгі артықшылықтарына тоқталып, экономикалық хал-ақуалын есептеу.

1-сурет – Өсірілетін теңіз өнімдері мен эко-сертификаттау арасындағы байланыс.

1 Жалпы мәлімет/Әдеби шолу

1.1 «Kazakh Osseter» ЖШС даму тарихы

Балық аулау мөлшері Қазақстанда 1997 жылы 71,4 мың тонна, ал соңғы жылдары азайып келеді, мысалы 2002 жылы 63,2 мың тонна. Жалпы барлық республика бойынша балық аулаудың 56,8% Батыс Қазақстан аймақтарына тиесілі, ал қалған 26,3% Оңтүстік Қазақстан өңірі иеленсе, 16,9% еліміздің басқа аймақтарында ауланады. Деректерге сүйенер болсақ, балық өнімдерінің көбі Маңғыстау, Атырау және Шығыс-Қазақстанда ауланады екен, орташа есеппен алғанда 65,7%–ы. Балықтың құнды түрлеріне Маңғыстау мен Атыраудан өндірілетін бекіретәрізді теңіз өнімдері жатады.

1988 жылы Қазақстанда балық шаруашылығын дамыту жайында бағдарлама жасалған болатын, онда су қорын тиімді қолданып, балық өсіру шаруашылығын әрі қарай дамытып, болашақта пайдалану өзекті мәселе ретінде қозғалық, теңіз өнімдерін қорғау қозғалған болатын. Бірақ ТМД құрастырылып және Қазақстанда орын алған экономикалық қиыншылықтарға байланысты балық өсіру шаруашылығын дамытуға мүмкіндік болмаған. Қазіргі кезде экономикалық жағдайы түзелген соң елімізде қайта балық өсіру шаруашылықтарын дамыту және теңіз өнімдерінің күр азаюына байланысты сұрақтар өзекті болып санала бастады.

Зерттеу объектісі ретінде алынып отырған кәсіпорын Маңғыстау облысындағы Ақтау қаласынан 18 шақырым жерде орналасқан, Ақшұқыр ауылында бой көтерген Kazakh Osseter деген атауға ие бекіре тұқымдас балықтарды өсірумен, тұщы су балығын өсірумен айналысатын серіктестік. "Kazakh Osseter" ЖШС ғылыми-өндірістік кәсіпорны Түпқараған ауданы, Ақшұқыр кенті, Бегей жерінде орналасқан.

Балық шаруашылығын дамытып отырған зауыт 2014 жылы астана күні қарсаңында 5 шілде күні іске қосылған еді. Алғашында кәсіпорында бекіре тұқымдас балықтың үш мыңнан астам түрі болған. Зауытқа Алматы қаласындағы балық шаруашылығы институтының және Маңғыстау облыстық әкімдігінің, Маңғыстау облыстық ауыл шаруашылық басқармасының тарапынан қолдау көрсетілген. "Kazakh Osseter" директорымен жүргізген сұхбатымыз бойынша, кәсіпорын "Бизнестің жол картасы - 2020" мемлекеттік бағдарламасы аясында мемлекет тарапынан қаржылай көмек арқасында ашылған. Балықтан балық шығару оңай емес әрине, бірақ сол қиындықтың бәрін жеңіп инемен құдық қазғандай еңбек етіп жатырған жөні бар. Ұйымдастырушының балық шаруашылығы жөнінде арнайы білімі болмаса да, өздігінен ізденіп зауыттың дамуына үлес қосып жүр. Қазіргі уақытта жұмыссыздықты жою мақсатында 25 адам жұмыс жасап жатыр. Алғашында 2 кг болған балықтарының салмағы қазіргі күні 17 кг-ға дейін жетті. Бұл үлкен еңбектің арқасында келген жеңіс екені айтпасақ та белгілі.

Аталмыш кәсіпорынға шикізат балғын балық түрде келіп түседі: тірілей; жаңа ауланған; салқындатылған; мұздатылған.

Бұл жердің тірі балығы әсіресе жоғары бағаланады. Кәсіпорында суда (судың температурасы 4-8°C) аквариум ванналарында ұстау 2 күннен аспайды. Салқындатылған балықтың температурасы омыртқа қаңқасының қалыңдығында 1-ден 5°C аралығында болу керек.

Ауланған балықты ең алдымен аулау құрылғысынан алып, түрі мен өлшеміне қарай кәсіпорында сортталады да балықты тірідей сақтайтын аквариум бассейндерде өсіруді жалғастырады. Мұнда сатылғанша болады. Балық тірі қалуы үшін судың сапасы, оттегі деңгейі мен температурасы қолайлы болу керек және суды тазалау жүйесінің болуы шарт [1].

Кәсіпорын эксперттерінің айтуынша, балық тіршілік ететін бассейн суының рН деңгейі мен ерітіндідегі оттегі концентрациясы өміршеңдік үшін ең маңызды болып табылады. Бірақ судың сапасы бұл құраммен шектелмейді (1-кестеде көрсетілген).

Кесте 1 - Бекіре тұқымдас балық түрлері өсірілетін судың сапасына қойылатын талаптар.

Көрсеткіштер	Судағы нормативті мәндері
Температурасы, °C	4-8 °C
Иісі	Судың бөтен иісі, дәсі болмауы және болған жағдайда балық етінен жіберілмеу керек
Мөлдірлігі, м	0,75-1,0
Түстілігі, нм	585 дейін
Салмақты заттар, г/м ³	25 дейін
Ерітіндідегі оттегі, г/м ³	5,0 төмен емес
рН мәні	6,5-8,5
Оттегі диоксиді, г/м ³	25,0
Аммиак, г/м ³	0,05 дейін
Темір, г/м ³	1,8
Микроорганизмдердің жалпы саны, млн кл/мл	3,0 дейін

Су құрамындағы оттегі концентрациясы балықтың толыққанды тыныс алуын қамтамасыз етеді. Концентрация нормасы 5-7 мг/л аралығында болғаны жөн, 0,3-0,5 мг/л дейін төмендейтін болса, балықтың өліп кету қаупі туындайды [2].

Судағы қышқылдық-негіздік көрсеткіш (рН) оның сапасы үшін ең маңызды параметр болып табылады. рН=7 тең болса бейтарап, яғни қалыпты жағдай деп қарастыруға болады. рН-тың нөлге қарай ығысуы су ортасының қышқылдығын көрсетеді, ал 7-ден жоғары мән оның жоғары сілтілігін көрсетеді. Кәсіпорын эксперименттерінен бір лайфках келтіре кететін болсам, судағы қышқылдық төмендесе, оған әк қосса болады [3].

1.2 «Kazakh Osseter» ЖШС құрылымы

Еңбекті мамандандыру адамдар жұмысының өнімділігін едәуір арттыратындығы белгілі. Әркім өз міндетін айқын түсініп, қоян – қолтық әрекет еткенде ғана бірлесіп атқарған жұмыстың тиімді болатыны сөзсіз. Ұйымдастыру функциясының міндеті, еңбек әрекеті элементтері мен олардың өзара әрекет ету тәртіп арасындағы пропорцияны анықтау, жүйедегі әрбір жұмыскерлердің орны мен ролін белгілеу, оларды бөлімшелер мен звеноларға орналастыру, бұлардың бірлескен әрекетін мұқият ұйымдастыру, аппараттағылардың барлығының жекелеген қызметшілері мен жұмыскерлердің іс - әрекетін бейнелейтін құжаттар әзірлеу арқылы жоспарда көрсетілген шаралар мен өндірістік процестердің мүлтіксіз жүзеге асырылуын қамтамасыз етуі. Кәсіпорын құрылымы мен олардың міндеттері 2-суретте толық баяндалған.

2-сурет – Кәсіпорын кадрлары (персоналы)

Ал енді біз қарастырып отырған кәсіпорынға тоқталатын болсақ, олардың қызметкерлер құрылымы былай жіктеледі:

- Басшысы – өндіріс иесі;
- Бас балық өсіруші – балық өсірудің стратегиясы мен нәтижесіне жауапты маман;
- Бас инженер барлық құрал-жабдықтар мен машиналарға жауапты маман;
- УЗВ операторы – жабық сумен жабдықтау маманы;
- Химиялық эксперт;
- Сатушы;
- Оператор;
- Логист;
- Есепші;
- Күзетші;
- Көмекші мамандар.

Балықты өңдеу кезінде жұмысшы тікелей жұмыс жетекшісіне жүктелген жұмысты ғана орындауға міндетті. Олардың жұмысын басқа қызметкерлерге беруге және бөтен адамдарға жұмыс орындарына жіберуге жол берілмейді.

Жұмыс аймағында бөтен адамдардың болуына жол берілмейді.

Балықты өңдеу кезінде жұмысшылар арнайы киім, арнайы бас киім және аяқ киім және басқа да жеке қорғаныс құралдарымен (ЖҚҚ) қамтамасыз етіледі (3-сурет).

3-сурет – Арнайы киім, арнайы бас киім және аяқ киім

Бұл киімдер мен қорғаныс құралдары жұмысшыларды арнайы киіммен, арнайы аяқ киіммен және басқа да жеке қорғаныс құралдарымен қамтамасыз етудің салааралық және салалық ережелері негізінде әзірленеді.

Берілетін арнайы киім, арнайы аяқ киім және басқа да ЖҚҚ жұмыстың

сипаты мен шарттарына сәйкес келуі, еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз етуі, сәйкестік сертификаты немесе декларациясы болуы тиіс [4].

Қорғаныш киімді және басқа жеке қорғаныс құралдарын негізгі жұмыстардан басқа мақсаттарда пайдалануға тыйым салынады. Жұмыс кезінде сыртқы істер мен әңгімелерге алаңдамай және басқа жұмысшыларды алаңдатпау керек.

1.3 «Kazakh Osseter» ЖШС жұмыс істеу қызметтері

Тұрсынғүл Жақыпова үздіксіз ізденіс пен іскерліктің арқасында аймақтағы балық шаруашылығы ісін дөңгелетіп отыр. Кәсіпкер бизнес-жоспар құрып, оны іске асыру үшін 4 жыл бойы жұмыстанған. Бұл күнде кәсіпорын бір жыл ішінде 4 тоннадай балық өндіруге қауқарлы. "Kazakh Osseter" кем дегенде 500 кг балықты Ресейге экспорттайды. Бүгінде заңсыз балық аулау көп белең алғандықтан, бекіре зауытына бәсекелестер азаймай тұр.

Қазақ оссетерінің негізгі қызметі бекіре тұқымдас балықтарды өсіру, тұщы су балығын өсіру, сонымен қатар, балық және балық өнімдерінің көтерме саудасы.

Қазақ осетері бекіре тұқымдас балықтардың келесі түрлерін өсіреді:

- Сібір бекіресі;
- Орыс бекіресі;
- Стерлять;
- Белуга;
- жұлдызды бекіре;
- Лерок – Лена мен орыс бекіресінің будандары.

«Қазақ осетерінің» жоспарлы қуаты жылына 60 тонна бекіре етін және 500 келі уылдырықты өндіруді құрайды.

Шаруашылыққа балық Атырау мен Алматыдан жеткізіледі. Ол жасанды бассейндерде өсіріледі және әр 2 сағат сайын қоректенеді. «Қазақ оссетер» шаруа қожалығында 38 бассейн бар.

Сонымен қатар, қиын істі өзнене кәсіп етіп отырған Қазақ оссетерінің болжамды жылдық кірісі атап өтер болсақ, 2018 жыл – шамамен 66,5 млн теңге, 2019 жыл – шамамен 309,2 млн теңге, 2020 жылға – 265,4 млн теңге, 2021 жылға – 199,1 млн теңге, 2022 жыл – шамамен 420,8 млн теңге. Биыл жылдық табысты жарты миллион теңгеден асыру жоспарланып отыр.

Осынша табыс тауып, ісін дөңгелетіп, тіпті шет елдерге өз өнімін сатып отырған дәл осы кәсіпорынның жер көлемі 4 га.

Тұрсынғүл Жақыпова бізге берген сұхбатында балыққа деген сүйіспеншілігін Маңғыстауға белгілі балықшы атасынан берсе керек дейді. Тоқырау кезінде әйел қоғамдық тамақтандыру саласында технолог болып жұмыс істеді, ал өз айтуы бойынша, бейсенбі аптаның сүйікті күні - балық күні болды. Ол Жаңаөзен қаласындағы зейнетақы қорында бірнеше жыл жұмыс істеді, ал қорлар біріктірілген кезде ол жұмыстан шығып, іс жүзінде жұмыссыз қалды. Сол

кезде мен бизнеске баруды шештім.

«Теңіздегі бекіре тұқымдас балықтардың популяциясы азайып, оны аулауға мораторий жарияланғанда, мен бұл балықтарды өсіруді қолға алу керек деп шештім. Мен олар айтқандай, ағынға түстім », - дейді кәсіпкер.

Тұрсынғұл Жақыпова ондаған кітаптарды оқып, Ресейден келген мамандармен сөйлескеннен кейін өз бетінше бизнес-жоспар, жоба жасап, жергілікті билікке ұсынған. Соңғысы бұл идеяны қолдады. Шаруа қожалығының өзін салуға, құрал-жабдықтар – арнайы бассейндер, сорғылар және басқа да заттарды сатып алуға, инфрақұрылым салуға 650 миллион теңге жұмсалды.

«Менің Ақшұқыр ауылында жер телімім бар еді, құрылысты бастау оңайырақ болды. 147 миллион теңгені инвесторлар салды, тағы 138 миллионын мемлекеттік бағдарлама бойынша банктен алдым, 156 миллионын мемлекет инженерлік желілердің құрылысына бөлді, ал қалған қаржыны өзімнің жеке қаражатым, кәсіпкерлер туыстарына көмектесті», - дейді кәсіпкер әйел.

4-сурет – Кәсіпорынның жұмыс істеу қызметтері

Кәсіпорын өз өнімдерін ең тиімді жұмыс істеу бағыттары арқылы нарыққа ұсынып отыр (4-сурет). Сол бағыттардың бірі, экспортқа келетін болсақ, бүгінде бекіре өсіру зауыты өз өнімдерін Қазақстанның түкпір-түкпіріне және шетелдерге жөнелтеді. Бірнеше жылдан бері Ресейге жеткізілім жүріп жатыр, өткен жылы олар Грузияға да жетті.

2022 жылы соңғы мәліметтер бойынша «Қазақ Осетер» ғылыми-өндірістік кәсіпорны» ЖШС Ресей мен Әзірбайжанға 10 000 келі тауарлық балық экспорттаған.

2022 жылдың басынан 37 тонна балық өсіру жоспарланған болатын. Соңғы мәліметтерге сүйенсек, үш кәсіпорын қазірдің өзінде 38,5 тонна тауарлық бекіре және тауарлық балық өсірген, олардың қатарында ірине «Kazakh Osseter» ЖШС бар.

Осы жылы 73 тонна балық өсіру жоспарлануда. Бұл балық шаруашылығын дамыту жоспарының сапалы әрі қарқынды орындалғанын айғақтайды.

Каспий теңізінде жоғалып жатқан 6 түрлі бекіре тұқымдас балықты өсірумен айналысатын «Kazakh osseter» зауыты енді табиғи уылдырықты консервілейді.

Кесте 2 - Балықты органолептикалық көрсеткіштерінің негізгі талаптары

Көрсеткіш	Балық	
	Балғын	Балғын емес
1	2	3
Көздері	Балықты жарғандағы ішкі құрлысы үрленген мөлдір торсылдағы және алдыңғы бөлігінде жекелегенқан айналым жүйесі	Бастапқыда күнгірттеніп немесе қызарып тұрады, содан кейін түсі қарайып бұзыла бастайды
Сағалдырығы	Ашық немесе бозғылт қызыл, таза, иіссіз және шырышты	Сұры, жағымсыз иісі бар шырышты
Қабыршағы	Жылтыр, ұрылмаған, тығыз орналасқан оңай жұлынбайтын жылымыз немесе жылымыз бар	Сыртының кішкене қызаруы және кішкене зақымдануы мүмкін, қарайған кейбір жерлері бүлінген оңай шығарылады
Шырыш	Мөлдір, иіссіз	Жеңіл иісі бар сұрғылт түсті
Бұлшық ет	3 аппақ қолмен сипағанда тығыз және қатты. Басқан кезде пайда болған ұяшық жібергенде тез орнына келеді, сүйектен ажырауы қиын, кескен кездегі түсі барлық түріне тән	Омыртқаның қарайған әсерінен сүйектен тез ажырайды
Іші	Қалыпты	Ісіну
Аналь тесігі	Күлгін, шығыңқы емес	Қоңыр түсті, сыртқа шығыңқы
Балықты жарғандағы ішкі құрылысы	Айқын ерекшеленеді, бір-бірінен оңай ажыратылады, иіссіз	Ішінара балқытылған
Иісі	Жаңа, ерекше	Бүлінген, қышқыл

Екі ай қыстақта тұрған 235 балықтан 40 келіден астам уылдырық алынған. Зауыт басшысы Тұрсынгүл Жақыпованың айтуынша, бекіре тұқымдас балықтардан уылдырық алуға «Жайық-Атырау бекіре балық өсіру зауытының» мамандары көмек көрсетіп, өз тәжірибелерімен бөлісіп жатыр екен.

Консервіленген өнім ел ішінде және зауыт дүкендерінде еркін сатылымға шығарылған. Бір келі консервіленген уылдырықтың бағасы 250 000- 260 000 теңге шамасында болады. Өйткені, балықтың жемі шетелден тапсырыспен алынады екен. Ал жемнің бір келісі 2600 теңге көлемін құрап отыр.

Сондай-ақ, зауыт басшысы жақында Арменияда өткен көрме мен форумға қатысыпты. Армениядағы кәсіпкерлермен жүргізілген келіссөз нәтижесінде зауытқа стерлет балығын тірілей әкелуді жоспарлап отыр. Тұрсынгүл

Жақыпованың сөзінше, балық өнімдерін консервілейтін бірнеше жоба да дайын тұр. Тек қаржыландыру мәселесі әзірге шешілмей тұр.

Тірі балық тағамдық өнім ретінде сатылар алдында табиғи тіршілік ортасынан алынады не табиғи тіршілік ортасынан алынғаннан кейін тіршілік әрекеті аяқталатын мерзімнен аз уақыт ішінде сатылып кетеді.

Балық аулау өніміне жататын тірі балық айналымға жіберу алдында міндетті түрде асқазаны мен ішегінде азық болмау үшін биологиялық тазалау кезеңінен өтеді [5].

Жеке бөліктерінің құрамында адам денсаулығына қауіпті заттары бар балық зиянды бөліктері алынып барып қана сауда орталықтарына жөнелтіледі.

Кәсіп орынның химиялық эксперттері балық және балық өнімдерінің құрамында адам денсаулығы үшін қауіпті гельминттер мен олардың құрттары болмауы қатаң тексереді.

Мұздатылған балық және балық өнімдерінде терең сусыздануы салмағының 10%-ынан аспауы тиіс.

Сонымен, органолептикалық бағалаумен балық және балық өнімдерінің жағдайы кестеде келтірілген нормативтік құжаттың талаптарына сәйкес келуі керек (2-кесте).

2 Экологиялық сертификаттау

2.1 Эко-сертификаттаудың қоғамдағы рөлі

Мемлекеттің тұрақты дамуға өту жағдайында, экологиялық сертификаттау жалпы экономикалық – әкімшілік және қоршаған ортаны қорғау механизмінде тұрақты орын алуға тиіс.

Дүние жүзінде сертификаттау – сертификатталатын объектілердің нормативтік құқықтық актілердің талаптарына сәйкестігін растауды және тәуелсіз, білікті бағалаудың тиімді механизімін білдіреді.

Экологиялық сертификаттау (Экологическая сертификация) — қызметтің немесе өнімнің белгіленген экелетіндігінің арнайы актімен хатталып расталуы [6].

Оның негізгі мақсаты, қоршаған ортаны төмен дәрежеде ластайтын, өнім денсаулығына және қоректену ортасына залалсыздығына кепілдік бере алатын, өнімдер мен тауарларды енгізуді қамтамасыз ететін өндірушілерді ынталандыру үшін көрсетілетін қызмет. Сонымен қатар өндірушілерді осындай технологиялық процестерді енгізуге және қоршаған ортаны ең аз дәрежеде ластайтын өнімдерді әзірлеуге ынталандыру және тұтынушыға оның өмірі, денсаулығы, мүлкі және қоршаған орта үшін өнімнің қауіпсіздігіне кепілдік беру болып табылады.

Бұл сертификаттау азаматтардың Қазақстан Республикасының Экология Кодесінде бекітілген қолайлы қоршаған ортаға құқығын жүзеге асырудың экономикалық және құқықтық механизмін құру мақсатында жүзеге асырылады.

Экологиялық сертификаттау – экологиялық тауарлар мен экологиялық сипаттағы жұмыстардың (қызметтердің) сапасын қамтамасыз ету жөніндегі басқару шарасы.

Дәл осы сертификаттау жөніндегі іс-шаралар - сертификаттау объектісінің Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында белгіленген экологиялық талаптарға сәйкестігін растау жөніндегі іс-шаралар.

Біз қарастырып отырған сертификаттау түрі мыналарға ықпал етеді:

- экологиялық таза технологиялық процестер мен жабдықтарды енгізу;
- өмірлік циклдің барлық кезеңдерінде экологиялық таза өнім өндіру, оның сапасы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- белгіленген экологиялық талаптарға сай келетін өндірістік объектілерді ұйымдастыру үшін жағдай жасау;
- шаруашылық және басқа да қызметті басқаруды жетілдіру;
- елге экологиялық қауіпті өнімдердің, технологиялардың, қалдықтардың, қызметтердің импортына жол бермеу;

Жүйе шеңберіндегі сертификаттау жұмыстарын экосертификаттау органдары, сынақ және талдау зертханалары (орталықтары), Жүйеде белгіленген тәртіппен аккредиттелген немесе сертификатталған (эко-аудиторлар) болуы тиіс экоаудиторлар жүргізеді. Жүйеде экосертификаттау органдары жұмыстарды

орындау құқығына, ал сынақ және талдау зертханалары техникалық құзыреттілік пен тәуелсіздікке аккредиттелген.

Директивалар бойынша қауіпті деп жіктелген, бірақ рұқсат етілген шектерде заттар мен препараттарды қамтитын тауарлар. Белгінің түсі ақ фонда жасыл, көк, қара болуы мүмкін (және керісінше). Эко-белгіні пайдалану құқығын алу үшін өндіруші өнімді оның экологиялық тазалығын бағалауға ұсынуы керек, бұл әдетте сертификаттау органдарымен жасалады, олармен өнімнің әрбір түрі бойынша жеке шарт жасасу қажет. Экологиялық белгі жарнамада белсенді түрде қолданылады және тауарларды нарықта жылжытуға ықпал етеді.

Тауарларға қойылатын экологиялық талаптар өте өзекті болғандықтан және таңба сатылым деңгейіне тікелей әсер ететіндіктен, қазіргі заманғы нарықтарда өндірушінің экологиялық белгілерді заңсыз пайдалануына немесе жаңа және белгісіз белгілерді ойлап табуына байланысты әділетсіз экологиялық бәсекелестік пайда болды. Бұл тұтынушыларға да, экологиялық сертификаттау идеясына да зиян тигізеді .

Сонымен, экологиялық белгілерді шартты түрде екі топқа бөлуге болады:

– өнімдердің адам және қоршаған орта үшін қауіпсіздігі туралы хабардар ететін экологиялық белгілер .

– қайта өңдеу мүмкіндігі туралы хабарлайтын белгілер мен жазулар (көбінесе бұл қаптамаға қатысты). Осылайша, қалдықтар екінші реттік шикізат ретінде пайдаланылады және табиғат қорғалады.

Экологиялық менеджмент және экологиялық аудит бойынша нұсқаулықтарды қамтитын ISO 14000 халықаралық стандарттар сериясын қабылдау экосертификаттауды ұйымдастыру және өткізу үшін негіз болып табылады.

1998 жылы 55 елде 5147 компания қоршаған ортаны басқару жүйелерінің ISO 14001 талаптарына сәйкестігіне сертификатталды.

Халық денсаулығына нұқсан келтіретін өнеркәсіп объектілерінің қызметі нәтижесінде табиғи ортаның ластануы әлеуметтік-экономикалық басымдылығы бар ең өткір экологиялық проблема болып қала береді. Өнеркәсіптік кәсіпорындардың экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы тиімділігін арттыруға және қоршаған ортаға теріс әсер етудің алдын алу шараларын іске асыруға экологиялық менеджмент жүйесін енгізу арқылы қол жеткізуге болады.

Қоршаған ортаға теріс әсер етудің алдын алуды қоршаған ортаны басқару жүйесін енгізу арқылы қамтамасыз етуге болады.

Экологиялық менеджмент жүйесін сертификаттаудың нақты тәртібі сертификаттау жөніндегі органның іс жүргізу құжаттарымен белгіленеді.

Қоршаған ортаны басқару жүйесінің элементтерін тұтастай ұйымның (кәсіпорынның) қолданыстағы басқару жүйесіне тиімді біріктірілгендей етіп жобалау немесе қайта қарау орынды. Бұл ретте қоршаған орта саласындағы және кәсіпорынның коммерциялық қызметінің басқа салаларындағы мақсаттар мен басымдықтар арасындағы қайшылықтарды шешу тәртібінің жоспарлары жасалуы керек.

Тәжірибе көрсеткендей, экологиялық менеджмент жүйесін әзірлеу мен енгізудің ең тиімді жолы құрылатын қоршаған ортаны басқару жүйесінің негізі ретінде ISO 9000 сериясы стандарттарының талаптарына сәйкес келетін қолданыстағы әкімшілік басқару жүйесін пайдалану болып табылады. Көп жағдайда ол болмаған жағдайда. ISO 9000 сериялы стандарттары негізінде әзірленген сапа жүйесіне сәйкес кәсіпорындар сапа менеджменті жүйелері мен қоршаған ортаны басқару жүйелерін заманауи әзірледі, енгізуді және сертификаттауды жүзеге асыруға ниет білдірді. Болашақта ISO 14001, 14004, 14010, 14011 және 14012 стандарттары ISO 9000 сериясы және ISO 10000 сериясы сияқты менеджмент жүйесінің басқа стандарттарымен толық үйлестіріледі және мүмкін интеграцияланады деп күтілуде. ISO жобасы қазірдің өзінде сапа жүйелері мен қоршаған ортаны басқару жүйелеріне аудит жүргізудің талаптары мен жалпы тәртібін реттейтін бірыңғай стандарт әзірленген.

Осымен қатар, сертификаттау сферасында айтарлықтай келеңсіздіктер бар “Тұтынушылар құқығын қорғау туралы” Заңға сәйкес, міндетті экологиялық сертификаттауға, тиісті қауіпсіздік талаптары бекітілген тауарлар жатады. Тауардың экологиялық қауіпсіздігін сертификаттау ҚР МЕМСТ сертификаттау жүйесінде іске асырылады. Бұрын жекелеген келеңсіздіктерге экологиялық талаптар көрсетілмейтін, сондықтан да өнімге құрастырылатын МЕМСТ, ССТ, ТШ т.б нормативтік құжаттарда не көрсетілмейтін, не жалпылардың құрамында болатын. Көрсетілген жағдай стандарттары қайта қарауды және жаңаларын құрастыруды талап етеді.

Дегенмен, оған оның қорабы, бумасы және басқалары зиянын тигізетіндіктен, егер өнімге сертификат берілсе де, оны қоршаған ортаға қауіпсіз деуге болмайды.

Жалпы, экологиялық сертификаттау сферасы тауар, жұмыс және қызметті сертификаттаумен шектелмейді, өзіне жаңа объект және қызмет түрлерін таңдайды. Экологиялық сертификаттау нәтижелері бойынша Батыс елдерінде кейбір жағдайларда экологиялық, ерекше “супер” сертификат беріледі.

Экологиялық сертификаттау механизмінің қозғаушы элементтерінің негізін табиғат байлығын пайдаланушыларды өзінің шаруашылық әрекеттерінің заңдылығын дәлеудеуге шақыратын экономикалық факторлар құрайды.

Шынында, ИСО 14000 халықаралық стандарттарының пайда болуы – бұл экология облысындағы талаптарды стандарттауға және унификациялауға басқан алғашқы қадам. Олар қоғам мен өндіріс арасындағы жаңа қатынастардың қалыптасуы. Бұл стандарттардың пайда болуы стандарттау бойынша, ұйымдармен байланысы жоқ көптеген форумдарда нәтижесінде қалыптасты. Бұл стандарттар тоқсаныншы жылдары пайда болды.

Қазақстан Республикасында қоршаған ортаны қорғаумен және экологиялық мәселелермен әртүрлі ұйымдар айналысады қоршаған ортаны қорғау және табиғат ресурстары Министрлігі, санитарлық-індет қызметі, ішкі істер Министрлігі, қорғаныс Министрлігі, төтенше жағдайлар бойынша Министрлік, Мемстандарт және көптеген экологиялық орталықтар мен тәуелсіз сынақ зертханаларын құрған мемлекеттік емес ұйымдар. Осы ұйымдардың арқасында республикамызда айтарлықтай белгі база бар, бірақ қоршаған ортаны

қорғауды басқару жүйесі құрылмаған. 2000 жылы мемлекетаралық стандарт ретінде тану үшін “экологиялық сертификаттау бойынша ережелер” жобасы ұсынылады. Осыған байланысты “экологиялық сертификаттау объектілерді” болып табиғи, шикізат, жем, сауда-саттық, материалдық ресурстар, процесстер және қызмет және т.б. табылады.

Бұл мемлекетаралық стандартты ТМД елдері үшін Қырғыз Республикасының қоршаған ортаны қорғау Министрлігі құрастырған және стандарттау, метрология және сертификаттау бойынша мемлекетаралық кеңестің техникалық секретариатының қарауына енгізілген. Жан-жақты экологиялық келісімдер ЖЭЖ ғаламдық экологиялық мәселелерге байланысты шығарылады. Қазақстан халықаралық қарым-қатынас процесіне кірді және қоршаған орта облысына қатысты 12 халықаралық келісімдердің қатысушысы болды, сонымен қатар болашағы бар бірқатар конвенцияларға кіруге дайындық жүріп жатыр.

ҚР ұсынысына сәйкес және БҰҰ генеральды Ассемблеясының 53-ші шешімімен ядролық сынақтардан зардап шеккен Семей аймағын қалпына келтіру бағдарламасы іске асырылуда. Осыған сай бірқатар экологиялық, медициналық, гуманитарлық, ақпараттық бағыттағы жобаларын, Семей полигонының адам денсаулығына, қоршаған ортаға тигізген зардаптарын зерттеу бойынша халықаралық орталығын құруды іске асыру ұсынылуда.

Бірден-бір ғаламдық маңызы бар конвенция болып БҰҰ-ның климаттың өзгеруі бойынша Конвенция табылады. 1992 жылы РИО де-Жанейрода өткен қоршаған орта және даму бойынша конференциядан кейін, Қазақстан қол қойып, 1995 жылы климаттың өзгеруі туралы Конвенцияны бекітті. Конвенция мақсатын іске асыру үшін мүше елдер өздеріне 2000 жылы зиянды газдардың мөлшерін 1990 жылы деңгейге төмендету міндетін алды. 1998 Жылы тамызда Қазақстан Киото протоколына қол қою туралы шешімін қабылдады және жылы 1999 наурызда оған Президент қол қойды. Осыған байланысты өкімет альтернативалы жолдарды енгізу және озон бұзғыш заттарды қолданыстан алу бойынша ұлттық бағдарлама даярлауда. БҰҰ конвенциясының мақсаты мен міндетіне сәйкес Қазақстандағы шөлге айналуымен күресу бойынша жобаның ұлттық стратегиясы құрастырылуда. Бұл жердің тозу мәселесін шешуде өз үлесін қоспақ.

1999 ақпанда биологиялық әртүрлілікті пайдалануды реттеу және сақтау бойынша жұмыстар жобасы мен ұлттық стратегиясының презентациясы өтті. Осы жылы ҚР Президенті жойылып кету алдында тұрған жабайы флора және фауна түрлері бойынша халықаралық сауда туралы бұйрыққа қол қойды.

1998 Жылы Қазақстан халықтың қоршаған ортаға қатысты сұрақтар бойынша шешімдер қабылдау процесіне қатысуына рұқсат беретін ОРХУСС конференциясына қол қойды. экологиялық қауіптің алдын алу бойынша барлық жұмыстар, егер бұқара халық экологиялық шешімдердің қабылдауына әсер ету мүмкіндігі болмаса нәтижесі болып қала береді.

1995 жылғы 10 маусымнан №2340 “Азаматтар үндеуін қарау тәртібі туралы” Президент Жарлығына және “Мемлекеттік құпия туралы” Заңына сәйкес (1999 17) экологиялық ақпарат құпия категориясына жатпайды.

Құпия мәліметтерге жатпайды: денсаулығы туралы, экологиялық, демография, білім, мәдениет, ауыл шаруашылығы және қылмыстық туралы.

Іс жүзінде экологиялық Заңның барлық базасы жаңартылған, ТЗ сертификаттау туралы заң жасалған. Көптеген елдер ұлттық стандарттар ретінде қабылдаған жоғарғы деңгейдегі МС ИСО – 14000 стандарты, бұл экологиялық басқару стандарты.

Еліміздегі қиын экологиялық және экономикалық жағдайға қарамастан бір уақытта МС ИСО - 9000 “Өнім сапасын басқару жүйесі” және МС ИСО - 14000 “Қоршаған ортаны қорғауды басқару жүйесі” стандарттарын енгізу жағдайы туындады. Еурапалық тәжірибе көрсеткендей сапалы өнім анықтайтын түсінік айтарлықтай дәрежеде экологиялық факторларды бағалаумен байланысты қиыншылықтардың бар екенін көрсетті.

Стандарттау бойынша ұйымның президенті Д.Элиас, аудиттің барлық түрін бір жерге жинақтап, мәлімдеме берушілердің осы қызметтерді бір сертификат бойынша алуын ұсынады.

Қазақстандағы Мобил, Шелл, Шеврон және т.б көптеген компаниялар мен фирмалар ИСО стандарттарын енгізуде. Бұл мәселе Батыс Қазақстан облысындағы жергілікті басқару органдарының мәслихаты аса қауіпті объектілерді ИСО – сәйкес сертификаттауды жөн деп тапты. Бірнеше альянс мамандарымен экологиялық сертификаттау қажеттілігі бойынша кездесулер өтті. Қазіргі кезде Қазақстан жеріне экологиялық сертификаттау облысындағы британдық бай тәжірибені енгізу мүмкіншілігі туып отыр.

Қоршаған ортаны қорғауды басқару жүйесін енгізудің пайдасына қандай аргумент келтіруге болады. ХС ИСО енгізген алдыңғы қатарлы фирмалар жұмысының тәжірибесінен келіп шығады, бірінші кезектен бұл,

- қоршаған ортаны қорғау облысындағы жұмыстарын қоғамның мойындауы арқасында өндіріс имиджінің жақсаруы және де қоғаммен жұмыс жасаудың жаңа қадамы;
- міндеттер мен жауапкершіліктерді оптималды бөлудің арқасында кіршіксіз және дұрыс ұйымның құрылуы;
- қоршаған ортаға қатысты әрекет түрлері мен процесс қауіпін мүлтіксіз бағалаудың арқасында процесстерді басқарудағы қатердің азаюы. Бұған келеңсіз жағдайларда қауіптіліктің дәрежесін ескерту шаралары көмектеседі;
- қызметкерлерді оқыту;
- қоршаған ортаны қорғау сферасындағы билік органдары, қоғам және ұйымдар жағынан сенім мен сыйлау сезімі;
- берушілердің талабы бойынша экологиялық таза өнім өндірудің арқасында бәсекеге қабілеттілік;
- қауіпті заттармен жұмыс істегенде болатын мүмкін зардаптар туралы барлық қызметкерлерді уақтылы ескертудің арқасында еңбектің қауіпсіздігі;
- тұрмыстық тұрғыдан оптимальді техника және қоршаған ортамен байланысты мәселелерді білу;
- құқықтық қауіпсіздік ,сенімділік ,қоршаған ортаны қорғауды басқару жүйесінің міндеттемелерін және құқықтық ережелерді сақтаудың арқасында;

– қоршаған ортаны қорғау бойынша қолайлы жағдайларды жасаудың қажеттілігін түсіну;

Бүгінгі таңда бұл жолға әлемнің барлық алдыңғы қатарлы елдері түсті, сондықтан Қазақстанда экологиялық сертификаттауды енгізу, бұл уақыттың талабы.

Қазақстанда МС ИСО – стандарттарын тиімді енгізу үшін не істеу керек, қысқаша жұмыстың келесі бағыттарын былайша көрсетуге болады.

– табиғат ресурстары және қоршаған ортаны қорғау Министрлігі мен ҚР Мемстандарты көлемінде экологиялық стандарттары енгізу мүдделі барлық ведомствалардың қатысуымен комиссия құру;

– нормативтік құжаттарды құрастыруды және қайта құруды жүзеге асыру және қоршаған ортаны қорғау облысындағы стандарттау, метрология және сертификаттау бойынша заң актілерін қайта қарау туралы ұсынысты даярлау;

– санитарлық-індет қызметімен, кеден басқармасымен, мал дәрігерлік қызметпен, қорғаныс Министрлігімен, сауда-өндірістік төлеммен экологиялық сертификаттау облысындағы жұмыстар кезіндегі функцияларды шектеу және өзара қызмет туралы екі жақты келісімге қол қою;

– қоршаған ортаны қорғау бойынша нормативтік құжаттардың ақпараттық қорын құру;

– ластағыш заттардың параметрлерінің өлшемінің бірлігі мен дұрыстығын қамтамасыз ету;

– экологиялық талаптар бойынша сертификаттау жүйесін құру;

– сол сертификаттау бойынша эксперт-аудиторлардың қауымдығын ұйымдастыру;

Экологиялық сертификаттауды іс жүзінде іске асыру үшін экологиялық талаптар бойынша сертификаттау жүйесін құру қажет, яғни, негізгі баптар; жүйені аккредиттейтін орган туралы бап; табиғат қорғаудың аналитикалық бақылау зертханасы және оны аккредиттеу туралы бап; аудиторлар мен эксперттер және оларды аттестаттау туралы бап; экологиялық талаптар бойынша кәсіпорынға сертификаттау жүргізу тәртібі; қоршаған ортаны қорғау жүйесіне сертификаттау жүргізу тәртібі; жүйе реестрі және оны жүргізу тәртібі; жүйе жұмысын төлеу тәртібі [7].

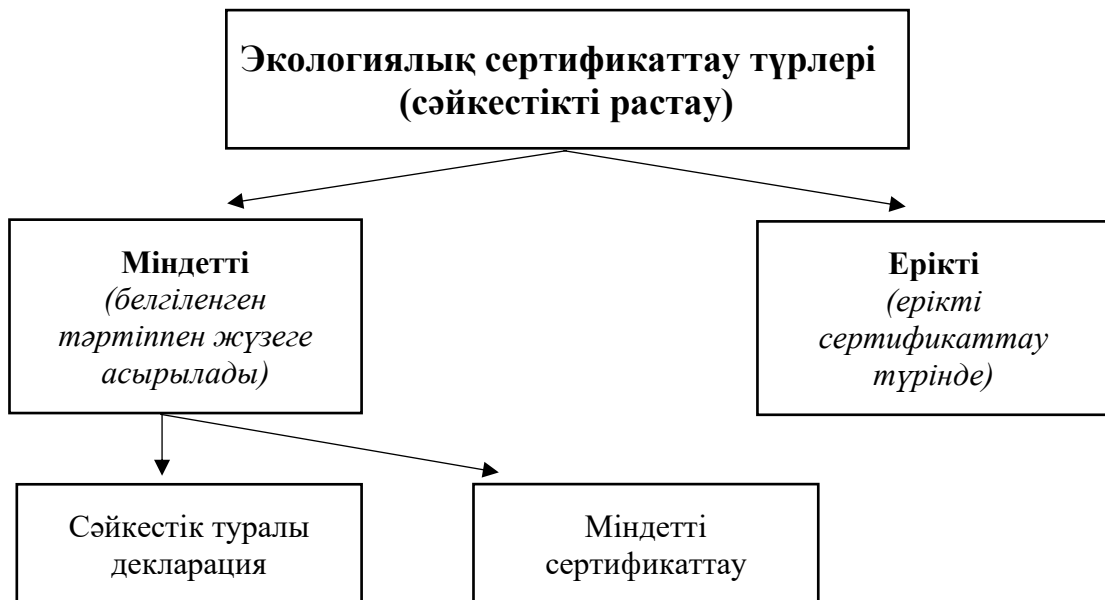
Алда үлкен жұмыстар күтіп тұр, егер мүдделі ведомствалар бұл жұмысты ертерек бастаса Қазақстан, экологиялық сертификаттау принциптерін уағыздайтын елдер қатарына ертерек қосылады.

2.2 Эко-сертификаттаудың сан алуан түрлері

Экологиялық сертификаттаудың мынадай түрлері бар (5-суретке сәйкес):

- қоршаған орта объектілерін, табиғи ресурстарды, өндіріс және тұтыну қалдықтарын ерікті сертификаттау;

- қоршаған ортаға зиянды технологияларды пайдаланатын кәсіпорындар мен ұйымдарының эко-сертификаттауын міндетті сертификаттау;

5-сурет – Экологиялық сертификаттау түрлері

Ерікті және міндетті сертификаттаудың қай бағыттар үшін жұмыс жасайтыны 3-кестеде ашып айтылған.

Міндетті сертификаттау қолданыстағы заңнамаға сәйкес келесі объектілерге жатады:

- қоршаған ортаны қорғауға қойылатын талаптар;
- экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- биологиялық әртүрлілікті сақтау.

Ерікті сертификаттау өтініш берушінің бастамасы бойынша жүзеге асырылады.

Кесте 3 - Ерікті және міндетті сертификаттау қызметтері

Ерікті сертификаттау	Міндетті сертификаттау
қоршаған орта объектілерін, табиғи ресурстарды, өндіріс және тұтыну қалдықтарын, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге және қоршаған ортаға зиян келтірудің алдын алуға арналған технологиялық процестерді, тауарларды (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) экологиялық сертификаттауды білдіреді.	қоршаған ортаға зиянды технологияларды пайдаланатын қорғаныс өнеркәсібі кәсіпорындары мен ұйымдарын экологиялық сертификаттауды білдіреді.

Сонымен қатар экологиялық сертификаттаудың негізгі объектілері де 6-суретте көрсетілгендей бірнеше топтарға жіктеледі.

ИСО 14000 халықаралық экологиялық стандарты:

ИСО 14000 халықаралық экологиялық стандарты 1992 жылы Рио-де-Жанейрода өткен экологиялық конференцияда қабылданды.

ИСО 14000 стандарттар сериясы (ISO 14000) кәсіпорындарға тиімді

қоршаған ортаны басқару жүйелерін (СЭМ) құруға көмектесу үшін ISIRCOO/TC 207 техникалық комитеті Халықаралық стандарттау ұйымымен (ИСО) бірлесе отырып мен әзірленген халықаралық стандарттар тобы болып табылады.

ИСО 14000 әртүрлі географиялық, мәдени және әлеуметтік жағдайларды ескере отырып, барлық түрдегі және өлшемдегі ұйымдарға қолдануға арналған.

Бұл стандарт келесі әрекеттерді орындай алатын кез келген ұйымға қолданылады:

1. Қоршаған ортаны басқару жүйесін енгізу және жетілдіру;
2. Оның өзі тұжырымдаған экологиялық саясатқа сәйкестігін куәландырады;
3. Осы сәйкестікті басқаларға көрсету;
4. Сыртқы ұйымның EMS сертификатын/тіркеуін алыңыз.
5. Мұндай жүйенің осы халықаралық стандартқа сәйкестігін дербес анықтаңыз және бұл сәйкестік туралы өзіңіз мәлімдеңіз.

ИСО 14000 стандарттарын үш топқа бөлуге болады:

1) жалпы мақсаттағы стандарттар

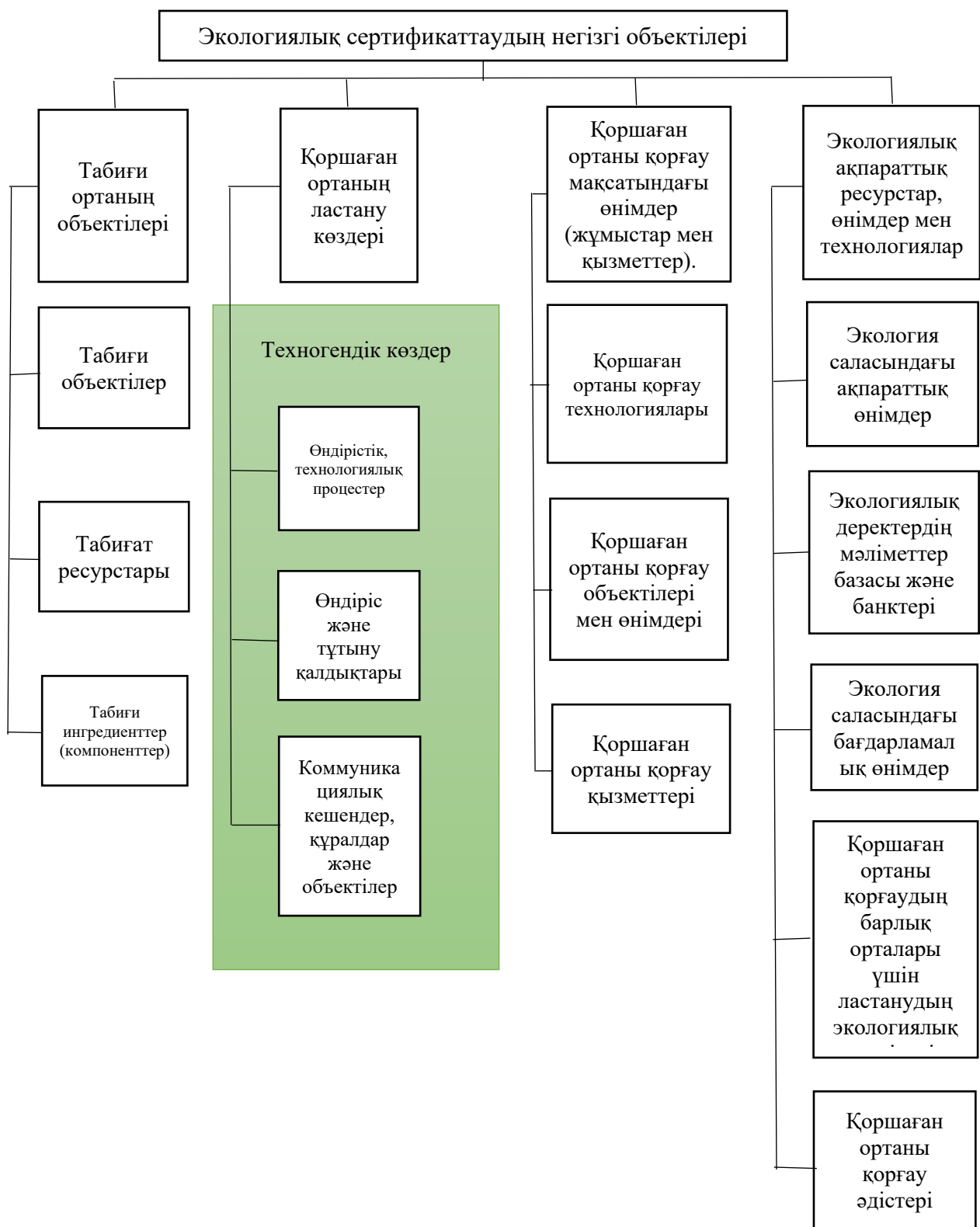
- ГОСТ ИСО 14001 -2007 (ИСО 14001: 1996) «Қоршаған ортаны басқару жүйелері. Талаптар және пайдалану бойынша нұсқаулық»;
- ГОСТ ИСО 14004-2007 (ИСО 14004: 1996) «Қоршаған ортаны басқару жүйелері. Жұмыс істеуін қамтамасыз ету принциптеріне, жүйелеріне және құралдарына арналған жалпы нұсқаулар»;
- ГОСТ ИСО 14050 -99 (ИСО 14050 -98) «Қоршаған ортаны басқару. Сөздік»;

2) Кеме электр станцияларын (СЭУ) тексеру және бағалау ережелерінің стандарттары

- ГОСТ ИСО 14010 -98 (ИСО 14010: 1996) «Экологиялық аудит бойынша нұсқаулық. Негізгі принциптер»;
- ИСО 14031: 1996 «Қоршаған ортаны басқару. Қоршаған ортаны бағалау. Әдістемелік нұсқаулар»;

3) өнімге бағытталған стандарттар

- ИСО 14020: 1998 «Экологиялық таңбалау және декларациялар. Негізгі принциптер»;
- ИСО 14021: 1998 Экологиялық белгілер мен декларациялар. Қоршаған орта туралы декларациялар» ;
- ИСО 14024: 1998 Экологиялық таңбалау және декларациялар. Қоршаған ортаны қорғау белгісі 1 түрі. Принциптер мен рәсімдер»;
- ИСО 14041: 1998 Қоршаған ортаны басқару. Өмірлік циклді бағалау. Мақсаты мен көлемінің анықтамасы. Талдау»;
- ИСО 14042 Қоршаған ортаны басқару. Өмірлік циклді бағалау. Әсерді бағалау»;
- ИСО 14043 Қоршаған ортаны басқару. Өмірлік циклді бағалау. Түсіндіру».

6-сурет – Экологиялық сертификаттау объектілерінің классификациясы

2.3 Теңіз өнімдерін экологиялық сертификаттаудың қоршаған ортаға әсерін бағалау және болжау

Көп мөлшерде өндірілген теңіз өнімдері әлемдік экожүйеге міндетті түрде қысым жасайды. Бір мысал, теңіз өнімі түрлерінің ең үлкен тобы болып табылатын бекіре балығын алатын болсақ, (дүниежүзілік өнімінің 90%-ы осында ауланады), бірақ негізгі экосертификаттау схемаларының ешқайсысында қамтылмаған. Осы бекіре балықтарын немесе басқа танымал топтағы теңіз өнімдері түрлерінің мақсатсыз, шамадан тыс аулануы қоршаған ортаға ауқымды кері әсер ету мүмкіндігін туғызады. Біріншіден, өндірілген бекіре балығының ерекше үлкен көлеміне байланысты және негізінен алып қарайтын болсақ қарқынды өндіріс жүйелерінде жем мен тыңайтқышты көп мөлшерде қолданумен байланысты қоршаған ортаға әсер етуді айтсақ болады. Екіншіден, өндірілген бекіре балығы лосось және асшаяндармен салыстырғанда төмен әсер ететін түрлер тобы болып табылады. Сертификаттау бағдарламаларына бекіре балығын қосу тек бізде ғана емес, теңіз арқылы шектесіп жатқан көрші мемлекеттер арасында да тұтынушылардың осы балық түріне сұранысын арттыруы мүмкін деп айтуға болады. Жоғарыда келтірілген теңіз өнімі түрі тұтыну тұрғысынан ерекше қызығушылық тудырады, өйткені оның дүниежүзілік өнімінің 90%-ы осында ауланады және Каспий теңізі фермерлік теңіз өнімдерін көп өндіретін аймақ десек те болады.

Басқару механизмі ретіндегі экосертификаттаудың негізгі мақсаты озық тәжірибелерді ілгерілету және салыстырмалы түрде жақсы нәтижесі үшін өндірушілерді марапаттау болғандықтан, қоршаған ортаға барынша зиян келтіретін тәжірибелерді қолданатын өндіріс орталықтарына бұл сертификат түрі мүлдем қайшы келеді.

Экосертификаттаудың қоршаған ортаға әсері туралы сөз қозғайтын болсақ, экологиялық сертификаттаудың негізгі мақсаты, қоршаған ортаны төмен дәрежеде ластайтын, өнімнің тұтынушының өміріне, денсаулығына және қоректену ортасына залалсыздығына кепілдік бере алатын, өнімдер мен тауарлардың технологиялық процестерін енгізуді қамтамасыз ететін өндірушілерді ынталандыру үшін көрсетілетін қызмет түрі болғандықтан, оның қоршаған ортаға да тигізер әсері орасан зор [8].

Біздің тақырыпқа арқау болып отырған теңіз өнімдері климат пен қоршаған ортаға үлкен әсер етеді. Оны біз мысал ретінде алып отырған KAZAKH Osseter зауытының орташа тек энергияны тұтынудың арқасында жылына 1300 тонна CO₂ шығаратынынан ақ байқауға болады. Бұл 600 автокөліктің жыл сайынғы көмірқышқыл газын шығаруына тең. Бұл сол орталықтың қоршаған ортаға тигізетін әсерінің бір қыры ғана. Теңіз өнімдерін алғаннан кейін сыртқа шығарылатын қалдықтары мәселесі де өткір түр. Сонымен қатар тұтынушылар арасында экологиялық тазалыққа деген сұраныс артып келеді. Бұл әсерлер саудагерлерді өз қызметінің әртүрлі аспектілерін: ассортиментті, логистиканы, қалдықтарды басқаруды жасылдандыру үшін шешімдер іздеуге итермелейді. Дүкендерге арналған «Экологиялық таза өнім» стандартына сәйкес экологиялық сертификаттау саудагерлерге қоршаған ортаға тигізетін әсерін азайтуға

көмектеседі. Құжатты Халықаралық Экологиялық Академиясы әзірлеген. Стандартқа сәйкес сертификатталған дүкендер Жаһандық экологиялық белгілер қауымдастығы (GEN) мойындаған Қазақстандағы бірден-бір «Экологиялық таза өнім» экологиялық белгісін алады. Қазіргі сатып алушыларың басым көпшілігі тауарды тұтынар алдын отандық өніміміз «Экологиялық таза өнім» экологиялық белгісі барлығын тексеріп, оны белгілі бір дәрежеде мойындайды екен.

Өмірлік циклді экосертификаттау БҰҰ бойынша жасылдандырудың ең сенімді құралдарының бірі болып табылады және серіктестердің қолдауы мен сенімін алуға мүмкіндік береді. Сертификаттаудан өткеннен кейін дүкен экожапсырманы алады. Бұл өнімнің немесе қызметтің қоршаған ортаға зиянсыз екенін көрсететін үшінші тарап беретін арнайы белгі. Тәжірибе көрсеткендей, экологиялық таңбалау тұтынушылар арасында өзін-өзі декларациялаудан гөрі көбірек сенім тудырады. Осылайша, экосертификаттау қосымша бәсекелестік артықшылыққа айналуы мүмкін. Deloitte зерттеуіне сәйкес, респонденттердің 28% қоршаған ортаға қамқорлық жасайтын компаниялармен жұмыс істеуді жөн көреді. Елімізде эко-сертификатталған теңіз өнімдерін даярлайтын дүкендер әлі жоқ.

3 «Kazakh Osseter» ЖШС экологиялық сертификаттау енгізу

3.1 Эко-сертификаттауды енгізу сатылары

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев: «Қазіргі жағдай баршаға белгілі шындықты айқын дәлелдеді: азық-түлік қауіпсіздігі – жалпы мемлекет қауіпсіздігінің негізгі элементі. Сондықтан біз фермерлерге барынша қолдау көрсетуді жалғастырамыз». Бұл мәселелерді шешу отандық тауар өндірушілерді қолдауға, отандық материалдар мен жабдықтарды барынша пайдалануға баса назар аудару қажеттілігі болып табылады, бұл бизнесті дамытудың басым шарты ретінде бекітіледі.

Халықаралық Экология Академиясы (ХЭА) – ТК/ИСО 207 «Қоршаған ортаны қорғау менеджменті» стандарттау жөніндегі халықаралық ұйымның толыққанды мүшесі болып табылатын, экологиялық таза өнімдер, қызметтер және процестер саласын дамыту нарығында Қазақстандағы жалғыз жетекші коммерциялық емес ұйым, сонымен қатар дәл осы ұйымның басты міндеті – 2006 жылдан бері айналысып келе жатқан отандық кәсіпорындарды қолдау. ХЭА негізінде Қазақстан Республикасы Сауда және интеграция министрлігінің Техникалық реттеу және метрология комитетінің бұйрығымен «Экология. Экологиялық таза өнімдер, технологиялар және қызметтер» стандарттау жөніндегі техникалық комитет құрылды.

Бүгінгі таңда ХЭА әлемдегі жалғыз халықаралық қауымдастық болып табылатын Global Ecolabelling Network (GEN) толыққанды мүшесі болып табылады (Б-қосымша). GEN қазіргі уақытта әлемнің 60 елінде жұмыс істейтін 1 типті экотаңбалардың 27 бағдарламасын біріктіреді.

Әлемнің дамыған елдерінің көпшілігінде «экологиялық таза» мемлекеттік сатып алу үлесін ұлғайту бойынша ұлттық бағдарламалар әзірленіп, іс жүзінде белсенді түрде қолданылуда. Осылайша, ЕО елдерінде «жасыл» сатып алулар жалпы сатып алу жүйесіне, мемлекеттік органдардың саясаты мен жұмысына органикалық түрде енгізілген, заңнамалық актілерде, ұлттық іс-шаралар жоспарларында көрсетілген, өнімдер мен қызметтердің 21 тобы бойынша экологиялық сатып алу критерийлері бекітілген.

Америка Құрама Штаттарында Қоршаған ортаны қорғау агенттігінің «Жасыл жеңілдікті сатып алу бағдарламасы» сатып алушыларға экологиялық талаптарды қанағаттандыруға көмектеседі және сол арқылы жасыл өнімдер нарығын ынталандырады. Жапонияда, Қытайда, Тайваньда қолданыстағы заңнама тауарлардың белгілі бір топтарын сатып алуда экологиялық сертификаты бар тауарларға эко-таңба артықшылығын беруді ұсынады.

Бүгінгі таңда Қазақстанда шетелдік компаниялардың, соның ішінде Дүниежүзілік Сауда Ұйымға мүше елдердің алдында отандық өндірушілерді қорғау және қолдау мәселесі өзекті болып отыр. Біріншіден, біз қозғап отырған компания отандық өндірушілердің өнімдері бен қызметтерін қолдау мақсатында белсенді жарнамалық науқан жүргізеді, екіншіден, сол мекеме өтініштері бойынша ХЭА мемлекеттік сатып алуда отандық өнімді сенімді жылжыту үшін

қажетті үкіметтік емес стандарттарды (критерийлерді) әзірлеуге дайын.

Эко-сертификаттуды енгізу сатылары төмендегідей ережелер мен тәртіптерден тұрады (қысқаша А- қосымшада):

1. Өндірісті жүзеге асыратын немесе оны жүзеге асыруға ниет білдірген «ЭКО» экологиялық таза өнімді өндіруші «Экологиялық өнімді өндірушілердің халықаралық қауымдастығы» заңды тұлғалар бірлестігіне (бұдан әрі – Қауымдастық) немесе оның жақын маңдағы аумақтық өкілдікке өтінішпен «ЭКО» экологиялық таза өнімін өндіру және өткізу саласындағы ынтымақтастық туралы шарт жасасу.

2. Шарт еркін жазбаша нысанда жасалады және тиісті Қауымдастықты немесе оның өкілдіктерін ұстауға қайырымдылық көмек көрсетуді көздеуге тиіс. Қайырымдылық көмектің мөлшері мен нысаны Шартта келісіледі.

3. Шартты жасау және оны орындау кезінде келіспеушіліктер туындаған жағдайда тараптар бейбіт келіссөздер арқылы шешеді, келісімге қол жеткізілмеген жағдайда, келіспеушіліктер Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен шешіледі.

4. Сертификаттау бойынша жұмыс басталғанға дейін өндіруші экологиялық таза өнім өндіруде қолданылатын құрылтай құжаттарының және басқа да құжаттамалардың толық жиынтығын Қауымдастықтың уәкілетті өкіліне бекітуге ұсынады. Өндірушінің құжаттамасына енгізілген барлық өзгерістер мен толықтырулар (қажет болған жағдайда) Қауымдастықпен келісім бойынша жүзеге асырылады.

5. Осы Қағидалардың белгіленген талаптарын қамтамасыз ету және орындау үшін жеке жауапкершілікті анықтау үшін өндірушінің бұйрығымен жауапты тұлғалар тағайындалуы керек.

Сертификатталған экологиялық таза өнімдерді ЭКО сәйкестік белгісімен таңбалау

1. ЭКО сәйкестік белгісі ақпараттық белгілерге жатады және тұтынушыға өндіруші шығарған өнімдер экологиялық таза ЭКО өнімдеріне толық сәйкес келетінін хабарлауға арналған.

2. Таңбалаудың мақсаттары:

- өнім өндірушіге (сатушыға, орындаушыға) сенімділікті арттыру;
 - өнімді өткізуге көмектесу;
 - тұтынушылардың адамдардың өмірі мен денсаулығы, олардың мүлкі мен қоршаған орта үшін өнімнің қауіпсіздігіне қажетті сенімін алу;
- Қазақстан Республикасының тауар нарығында заңды және жеке тұлғалардың қызметі үшін қажетті жағдайлар жасау;

3. «ЭКО» сәйкестік белгісі «Халықаралық экология академиясы» мекемесінің (бұдан әрі – ХЭА) зияткерлік меншігі болып табылады (Г-қосымша).

4. Қолданыстағы сәйкестік сертификаты болған жағдайда өтініш беруші «ЭКО» белгісімен экологиялық таза өнімді таңбалау құқығына өтінімді «Экологиялық өнімді өндірушілердің халықаралық қауымдастығы» ЗАҢДЫ ТҮЛҒАЛАРДЫҢ ҚАУЫМДАСТЫҒЫНА береді, ол өтініш беруші бекіткен және Қауымдастықпен келісілген таңбалауға арналған технологиялық

нұсқаулықпен қоса беріледі.

5. ЭКО сәйкестік белгісін пайдалану құқығы сәйкестік сертификатының қолданылу мерзімінен аспайтын мерзімге беріледі.

6. Сәйкестік белгісінің өлшемін және оны қолдану әдісін «ЭКО» сәйкестік белгісімен өнімдерді таңбалау құқығын алған өтініш берушімен бірге ХЭҚБЖ белгілейді.

7. «ЭКО» белгісімен таңбалау мыналарды көздейді: ішінде «ЭКО» атауы бар және шеңберлер арасында қазақ тіліндегі «Қазақстан» және «Экологиялық таза өнім» деген жазуы бар дөңгелек жебелермен қоршалған Жер.

Экологиялық сертификаттаудан өту және «Экологиялық өнім өндірушілердің халықаралық қауымдастығы» (бұдан әрі – Қауымдастық) азық-түлік және азық-түлік емес тауарларды өндірушілердің, сондай-ақ сервистік компаниялардың «ЭКО» экологиялық белгісін алу.

Экологиялық сертификаттау. Процедураның негізгі кезеңдері:

- Сертификаттауға өтініш беру және қарау;
- Сертификаттау шартын жасау;
- Алдын ала аудит (өтініш берушінің өтініші бойынша жүргізіледі);
- Сертификаттау – сертификатталатын өнім түріне Халықаралық экология академиясы стандартының талаптарына сәйкестігін бағалау.

Құжаттамалық талдау. Өтініш беруші растайтын құжаттардың көшірмелерін Қауымдастыққа электрондық пошта арқылы жібереді.

Өндірістің бетпе-бет аудиті. Экологиялық сертификаттаудың міндетті кезеңі. Аудитор өндірісті, қойманы және басқа үй-жайларды тексереді, қажетті құжаттаманы тексереді, өндірістік процестерді, сапа менеджменті жүйелерін және кәсіпорынның экологиялық менеджментін бағалайды.

Өнімдерді зертханалық сынау. Олар Ұлттық Педагогикалық шеберлік орталығының және басқа компаниялардың зертханаларында кеңейтілген көрсеткіштер тізбесі бойынша жүргізіледі.

Тексерулер негізінде объектінің стандарт критерийлеріне сәйкестігі/сәйкес келмеуі туралы сараптамалық қорытынды қалыптасады.

• *Консорциум Кеңесінің отырысында сертификаттау нәтижелерін талдау:*

Кеңес эколог ғалымдардың, өндірушілердің, қоғамдық ұйымдардың өкілдерінен тұрады және сертификаттау рәсімінің ашықтығын, нәтижелердің тәуелсіздігін және шешім қабылдаудың объективтілігін қамтамасыз етеді.

• *Сәйкестік сертификатын беру және «ЭКО» сәйкестік белгісін пайдалануға рұқсат беру.*

ЭКО сертификаты 1 жылға жарамды. Өтініш беруші «Халықаралық экология академиясы бекіткен экологиялық таза өнім өндіруді, саудасын және бақылауды ұйымдастыру тәртібі туралы» белгіленген ережеге сәйкес талаптарды басшылыққа ала отырып, сәйкестік белгісін қолданады (В-қосымша).

• *Сертификатталған объектіге инспекциялық бақылау*

Инспекциялық бақылау сертификаттың барлық әрекет ету мерзімі ішінде

жылына бір рет жүргізіледі. Тексеру кезінде құжаттар тексеріледі, өндіріс аудиті жүргізіледі және өнімдерге кездейсоқ зертханалық сынақтар жүргізіледі.

Құны және шарттары

Құны сертификатталған өнімдердің саны мен өндіріс алаңының көлеміне байланысты қалыптасады.

Сертификаттаудың орташа ұзақтығы 10-15 жұмыс күнін құрайды.

Егер үміткер сертификаттаудан сәтті өткеніне сенімді болмаса, Қауымдастық мыналарды ұсынады:

- *Кәсіпорынның экологиялық сертификаттауға дайындығына алдын ала бағалау жүргізу*

Құжаттаманы талдау және/немесе Қауымдастық сарапшыларының өндіріске баруы, алдын ала бағалау нәтижелері бойынша қорытынды жасау.

- *Кезеңдік сертификаттау төлемі*

Әрбір келесі кезең үшін төлем алдыңғы кезең сәтті аяқталған жағдайда ғана жүзеге асырылады.

Төлем Академияның есеп айырысу шотына ақшалай қаражатты аудару арқылы келесі тәртіппен жүзеге асырылады: сыйақы сомасының 50% мөлшерінде аванстық төлемді Өндіруші төлемге шот-фактура берген күннен бастап 7 күн ішінде төлейді.

— орындалған жұмыс актісіне қол қойылған және Сертификат пен сертификат және ЭКО белгісі берілген күннен бастап 7 күн ішінде сыйақы сомасының 50% мөлшерінде түпкілікті төлем.

3.2 Эко-сертификаттаудың артықшылықтары

Экологиялық сертификаттаудың ең айқын артықшылығы - бұл кәсіпкерлерге қоршаған ортаны басқару және тұрақты дамуға қол жеткізу үшін маңызды жақсартулар жасауға мүмкіндік беретін құрал ретінде қолданылады [9]. Олар, әдетте, ұйымның экологиялық міндеттемелерінің индикаторы ретінде қолданылады, осылайша қатысушы ұйымдарға бәсекеге қабілетті артықшылыққа ие болу немесе экологиялық өнімділік сияқты экологиялық белсенділікке байланысты артықшылықтарға ие болуға мүмкіндік береді. Сондықтан экологиялық сертификаттау, әдетте, компанияны сертификаттау процесін бастауға әкелетін этикалық және бәсекелік үміттерді қанағаттандырады [10]. Сертификаттау процесінің жалпы ауқымын тікелей немесе төгілген эффекттерді көрсету арқылы әсер ететін аумақтың көлеміне қарай қарауға болады [11]. Мысалы, FSC 1993 жылы құрылғаннан бастап алпыс елдегі ормандардың сертификатталуын қадағалады, шамамен 50 миллион га және бұл бүкіл әлемдегі орман алқабының 1,5 пайызына тең, осылайша оны сертификаттаудың үлкен және кең ауқым инклюзивті процесіне айналдырды [9]. Тұтынушылар үшін экологиялық сертификаттаудың артықшылығы - олар компанияның экологиялық стандарттары мен процедураларын біле отырып, өнімді сатып ала алады, әрі сол сатып алып отырған өнімінің экологиялығы

жағынан таза екеніне сенімді болады сондықтан қарапайым халыққа этикалық жолмен тұтыну мүмкіндігін береді [11].

Сертификаттау кейбір салалардағы ықпалды компаниялардың ішінара таңуына байланысты өнеркәсіптік және қаржылық нарықтармен бағаланатын дифференциалды факторға айналды [10]. Нәтижесінде сертификаттау бәсекелік артықшылықтың катализаторы бола алады және неғұрлым тиімді өндірістік жүйелер, нарыққа қол жетімділік пен баға сыйлықақылары арқылы өндірушілер үшін экономикалық пайда әкелуі мүмкін [10][11].

Халықаралық Экология Академиясынан Экологиялық сертификаты бар өндірушінің келесі артықшылықтары бар:

1. Қоршаған ортаны қорғау (экологиялық заңдарды сақтау, шығарындыларды басқару, қоғамның экологиялық мәдениеті мен сауаттылығын дамыту, тұтынушыларды ақпараттандыру);

2. Бәсекеге қабілеттілікті арттыру (қосымша жаңа табысты маркетинг, тауарлар мен қызметтерді тұтынушылардың үлкен санын тарту, жасыл технологияларды енгізу, экологиялық тәуекелдерді азайту);

3. «ЭКО» белгісі бар қызмет көрсету сапасына тұтынушылардың жоғары сенімі (ресурстарды тұтынуды тиімді үнемдеу – су, энергия, материалдық шығындар, қайта пайдалану, жаңартылатын энергия көздері, қалдықтарды қайта өңдеу, денсаулық пен өмірдің қауіпсіздігін бақылау және бақылау);

4. «Экологиялық таза өнім», «Экологиялық таза қызмет көрсету» және жыл сайынғы экологиялық таза өнімдер мен қызметтерді өндірушілердің тізіліміне енгізу;

5. Интернет-ақпараттық ресурстар: ХЭА серіктестері мен олардың өнімдерін қолдау үшін Интернет-порталдар мен қосымшаларда жарнамалық жұмыстарды жүргізеді.

(www.eko-kaz.kz, www.ekofond.kz, www.tookisi.kz және т.б.), сонымен қатар әлеуметтік желілерде: facebook, instagram, vk.com және т.б.;

2023 жылы Халықаралық экология академиясы келесі стандарттарды әзірлеуде:

1. ҚР СТ «Экологиялық белгілер мен декларациялар. I типті экологиялық белгі. Принциптер мен рәсімдер»;

2. ҚР СТ «Қоршаған ортаны қорғау менеджменті. Қоршаған ортаны кешенді бағалау бойынша нұсқаулықтар.

Шарт жасасуды, Сертификат пен Сертификат беруді «Экологиялық өнім өндірушілердің халықаралық қауымдастығы» заңды тұлғалар бірлестігі жүзеге асырады, өйткені бұл бірлестіктің құрылтайшысы Халықаралық экология академиясы болып табылады.

3.3 Стандартты енгізудегі экономикалық тиімділікті бағалау

Экономикалық тиімділікті есептеу әдістері халық шаруашылығының әртүрлі салаларына, жекелеген кәсіпорындарға, өнімнің нақты түрлеріне тән өзіндік ерекшеліктері бар. Стандарттаудың экономикалық тиімділігінің

есептеулерін жүргізу практикасы мен тәжірибесі стандарттау жұмыстары мен шараларының экономикалық тиімділігін анықтау үшін есептеулердің үш тобын мына жағдайларда қолданған жөн екенін көрсетеді:

- Өндіріске дейінгі аймақ (конструкторлық және ғылыми-зерттеу жұмыстары сатысында, яғни деректерт жиынтығын құру сатысында);
- өндіріс саласы (өнім сапасын құру сатысында);
- Айналым сферасы (өнімдердің айналымы мен жұмыс істеу сатысында).

Жобалау кезеңінде ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстардың күрделілігінің қысқаруы, әзірлеу уақытының қысқаруы, әзірленетін құжаттаманың көлемі және жаңа өнімдерді, жабдықтарды, технологияны енгізу есебінен шығындар азаяды, өз кезегінде өндірісті жүзеге асыруды жеделдетуге мүмкіндік береді. Өндіріс саласындағы экономикалық тиімділіктің негізгі көздеріне өндірістің еңбек сыйымдылығын, материалды тұтынуды, өнімнің капитал сыйымдылығын төмендету жатады. Ал бұл еңбек ресурстарын ұтымды бөлу, ресурстардың әртүрлі түрлерін үнемдеу және өнім сапасын арттыру, өнімді бақылау және сынау, орау, тасымалдау және сақтау әдістерін жетілдіру есебінен жалақы шығындарының төмендеуін қамтамасыз етеді. Өндіріс саласындағы нәтижелер өнімнің өзіндік құнынан ғана көрініп қоймайды, сонымен қатар тұтынушыға өмірлік циклдің аралық кезеңдерінде әсер алу мүмкіндігін тудырады. Өнімнің айналымы мен жұмыс істеу сферасында экономикалық тиімділік өнімнің сапасы мен оның сенімділігін арттыру, өнімнің қызмет ету мерзімін арттыру арқылы қалыптасады.

Егер өндіріске дейінгі және өндірістік сферада виртуалды қойманы енгізу қосымша шығындармен байланысты болса, онда тұтыну сферасындағы әсер тауарлар мен қызметтердің сапасына, оларға деген сұранысқа байланысты болады, бұл оның төмендеуіне әкелуі мүмкін. шығындар. Тәжірибе көрсеткендей, сұраныс тауарлар мен қызметтер өндірісінің дамуын не ынталандыруы, не кедергі келтіруі мүмкін. Тауарлар мен қызметтерді стандарттаудан максималды экономикалық тиімділікке олар сұранысқа ие болған жағдайда ғана толық қол жеткізуге болатыны анық. Екінші жағынан, сұраныс тауарлар мен қызметтердің сапасына тікелей тәуелді екенін ескеру қажет. Әрбір кезеңдегі экономикалық тиімділікті есептеу жеке жұмыстардың нәтижелерін дер кезінде бағалауға және тиімді шешімдерді іздеуге мүмкіндік береді.

Стандарттаудың экономикалық тиімділігін есептеу әдістемесін таңдау экономикалық әсердің көзімен, сондай-ақ есептеулерде қолданылатын белгілі бір бастапқы деректердің болуымен анықталады.

4-кестеде кәсіпорынның 2023 және 2024 жылғы кіріс шығыстарын көрсете отырып, экологиялық сертификат енгізгеннен кейінгі кәсіпорынға түсетін ұтыс көлемін есептеп шықтық.

Кесте 4 – Кәсіпорынның 2023-2024 жылғы кіріс-шығыстар тізімі

	Сертификаттауға дейінгі	Сертификаттаудан кейінгі
	2023	2024
Жоспарланған өнім көлемі, тонна	73	88
Балық жеміне кететін шығын, теңге	108 186 000	129 823 200
Толық пайда, теңге	511 000 000	616 000 000
Жұмысшылар жалақысы, теңге	30 000 000	33 600 000
Жұмысшалар біліктілігін арттыруға кететін шығын, теңге		400 000
Эко-сертификат алуға кететін шығын, теңге		500 000
Жылдық салық, теңге	6 657 000	7 988 400
Қосымша шығындар, теңге	13 000 000	15 600 000
Кәсіпорынға түсетін таза пайда, теңге	353 157 000	428 088 400

4 - кестеден шығатын қорытынды аталмыш кәсіпорын эко-сертификат алғаннан кейін табыс көлемін 20%-ға арттырып, жыл сайынғы табыстан бөлек 74 931 400 теңге көлемінде пайда таба алады. Бұл бастапқы жылдардағы пайда көлемі. Кәсіпорын өз өнімдерімен елімізді толық қамтамасыз ете алса, шет елдермен қарқынды келісім шарттар жүргізе отырып, өз пайда қорын одан әрі кеңейте бермек.

SWOT талдауы нарықтағы бизнестің тиімді немесе тиімсіз жұмыс істеуінің себептерін анықтауға мүмкіндік береді, бұл маркетингтік ақпараттың қысқаша талдауы, соның негізінде кәсіпкер өз қызметін қай бағытта дамыту керектігі туралы қорытынды жасауға болады және ақыр соңында сегменттер бойынша алынған ресурстарды анықтауға болады..

Талдау нәтижесі маркетинг стратегиясын жасау болып табылады. Жобаны жүзеге асыру барысында құрылған стратегиялық перспектива үшін күшті жақтар әсіресе маңызды, өйткені олар бәсекелестік артықшылықтарға қол жеткізу стратегиясының негізі болып табылады. Сонымен қатар, жақсы стратегия оларды күшейту немесе жою шараларын әзірлеу үшін әлсіз жақтарды талдауды талап етеді.

Нарық жағдайын және экологиялық сертификат енгізуге талаптанып жатқан кәсіпорынның әлеуетін талдау кезінде жобаның келесі күшті және әлсіз жақтары анықталды.

Кесте 5 – Эко-сертификат енгізгеннен кейінгі SWOT талдау нәтижесі

Күшті жақтары	Жағымды жақтары
<ul style="list-style-type: none"> – Шет елге өнім шығаруға ерекше мүмкіндік; – Жоғары сапалы шикізаттарды пайдалану; – Сауда көлемі кеңейеді. 	<ul style="list-style-type: none"> – Еркін нарық сегменті; – Жобаның тез өтуі; – Өндірістік қуаттың кеңеюі; – Өнім түрлерінің кеңеюі.
Әлсіз тұстары	Жағымсыз жақтары және тәуекелдер
Шикізат бағасына тәуелділік.	<ul style="list-style-type: none"> – Тұтынушылардың бағаға жоғары сезімталдығы; – Нарықтағы күшті бәсекелестік; – Форс мажор; – Кадрлар тұрақсыздығы; – Дүкендерден бәсекелестік; – Энергия тасымалында тарифтердің көтерілуі мүмкін

5-кестеде көрсетілгендей біз енгізгелі отырған бұл сертификаттау түрі кәсіпорын үшін тиімді әрі пайдалы болмақ. Өз өнімдерінің көлемін кеңейтіп, өндірістік қуатын арттыруға ең тиімді нұсқа деп есептейміз.

Бұдан шығатын қорытынды аталмыш кәсіпорынға біз ұсынып отырған экологиялық сертификатты енгізу тиімді деп саналып, 2024 жылы енгізу жұмыстары басталады деп жоспарлануда.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осы дипломдық жұмысты қорыта келгенде кез келген өнім өндіргенде оның сапасы адам өміріне тікелей байланысты екендігін айтып өтсем артық болмайды. Себебі, адам өнім болсын, қызмет көрсету түрі болсын олармен күнделікті кездесіп отырады. Балық өнімдерін де жиі пайдаланады десек те артық болмас. Теңіз өнімдері өте құнды, тағамдық биологиялық құндылығы жоғары тағамның бірі болып табылады. Сонымен қатар оның сапасы төмен болса, адам өмірі мен ден саулығына едәуір қауіп төндіреді.

Менің дипломдық жұмысымның мақсаты теңіз өнімдерінің сапасына, өндірісіне қойылатын талаптарды ескере отырып өзім зерттеген кәсіпорын өнімдерін эко-сертификаттау. Балық шикізатының бір ғана қасиеті бірнеше сапа көрсеткішіне әсерін тигізу мүмкін. Теңіз өнімдері тез бұзылатын өнімдер қатарына жатуына байланысты, адам өміріне қауіп төндіретін өнімнің бірі болып табылады. Осы жұмыс арқылы теңіз өнімдерін экологиялық сертификаттаудың қаншалықты қажет екенін дәлелдеп, кәсіпорындар үшін де пайдалы тұстарын жеткізе алдым.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Алабастер, Дж. Критерии качества воды для пресноводных рыб / Дж. Алабастер, Р. Ллойд. – М.: Легкая и пищ. пром-ть, 1984. – 344 с.
- 2 Парфентьева Т.Р. Мясные и рыбные товары, овощи и фрукты (Товароведение): Учеб. для проф.-техн.уч-щ / Т.Р. Парфентьева, З.А. Стародубцева. - М.: Экономика, 1989. - 271 с.
- 3 Алекин, О. А. Руководство по химическому анализу вод суши / О. А. Алекин, А. Д. Семенов, Б. А. Скопинцев. - Ленинград: Гидрометеиздат, 1987. - 385 с.
- 4 Киракозова Н.Ш. Справочник продавца продовольственных товаров / Н.Ш. Киракозова, Г.Ф. Каткова. - М.: Высшая школа, 1991. - 352 с.
- 5 Прохорова Н.Г. Продовольственные товары (товароведение): Учебник для средних проф.-техн. уч-щ / Н.Г. Прохорова, Н.С. Никифорова, А.М. Новикова. - М.: Экономика, 1985. - 272 с.
- 6 Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Экология және табиғат қорғау/ Жалпы ресөздіктер топтамасын шығару жөніндегі ғылыми-баспа бағдаламасының ғылыми жетекшісі, педагогика Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты А.Қ.Құсайынов. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2002. – 456 б.
- 7 Товароведение пищевых продуктов: Учеб. для студ., обуч. по спец. 1011 «Технол. и орг. обществ. питания» / О.Г. Бровко, А.С. Гордиенко, А.Б. Дмитриева и др. - М.: Экономика, 1989. - 424 с.
- 8 Гуркина, О.А. Товарные качества карпа при использовании в кормлении йодсодержащего препарата «Абиопептид». / О.А. Гуркина, Карасев А.А., Хандожко Г.А., Васильев А.А., Поддубная И.В.// Вестник Мичуринского государственного аграрного университета № 6.- Мичуринск.-2014.- С.26-29.
- 9 Klooster. D (2006). «Мексикадағы ормандарды экологиялық сертификаттау: үкіметтік емес нарықтық араласудың саяси экологиясы». Америкалық географтар қауымдастығының жылнамалары. 96 (3): 541–565.
- 10 Гонсалес-Бенито, Хавьер; Гонсалес-Бенито, Оскар (2005). «Экологиялық мотивтер мен ISO14001 сертификаттау арасындағы байланысты талдау». Британдық менеджмент журналы. 16: 133–148.
- 11 Небель. G; Кеведо. L; Джейкобсен. J; Тозақ. F (2005). «Орманды сертификаттаудың дамуы және экономикалық маңызы: Боливиядағы ФСК жағдайы». Орман саясаты және экономикасы. 7: 175–186.

А қосымшасы
«ЭКО» қорытындысына құжаттар тізбесі (Мысалы: табиғи ауыз суға)

1. Салық төлеушінің тіркеу нөмірі, заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу туралы куәлік, статистикалық карточка;

2. Кәсіпорынның жарғысы.

Ластаушы заттардың шекті рұқсат етілген төгінділерінің нормативтерінің жобалары бойынша қорытындылар.

Атмосфераға зиянды заттардың шекті рұқсат етілген шығарындылары нормативтерінің жобасы бойынша қорытынды.

5. Шектер: ластаушы заттардың шығарындылары; ағынды сулармен ластаушы заттарды шығару үшін;

5.3. қалдықтарды кәдеге жарату үшін.

6. Санитарлық-эпидемиологиялық қауіпсіздік сараптамасының гигиеналық қорытындысы өнімдер.

6.1. Физикалық және химиялық көрсеткіштер;

6.2. Уытты элементтердің құрамы;

6.3. Микробиологиялық көрсеткіштер;

6.4. Радионуклидтер.

7. Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің табиғатты пайдалануға рұқсаты.

8. Сынақ есебі:

Органолептикалық көрсеткіштер;

Тұз құрамының көрсеткіштері;

Химиялық құрамының зиянсыздығының критерийлері;

8.4 Улы металдар;

Уытты элементтер;

Радионуклидтер;

8.7. Органикалық ластану көрсеткіштері;

8.8. Су құрамының физиологиялық пайдалылығының нормативтері;

8.9. Оны өңдеу кезінде түсетін және түзілетін заттардың құрамының көрсеткіштері.

Тамақ пен суды зерттеу хаттамасы.

Қатты тұрмыстық қалдықтарды орналастыру бойынша қорытынды.

ЭКО келісімшарты

Сервистік кәсіпорындар мен процестерді «Экологиялық таза қызмет» тізіліміне енгізу тәртібі

ASSOCIATE MEMBER CERTIFICATE

International Academy of Ecology of the
Republic of Kazakhstan

Member Organization

This certificate recognizes
the named organization
as a member of the
Global EcoLabelling
Network (GEN).

Eco-labelling

Ecolabelling Program

Chair, Global EcoLabelling Network

October 20, 2016

Date Issued

В қосымшасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ТАУАР ТАҢБАСЫНА КУӘЛІК
СВИДЕТЕЛЬСТВО НА ТОВАРНЫЙ ЗНАК
CERTIFICATE OF TRADEMARK REGISTRATION

№ 73952

(151) 29.06.2021
(450) 02.07.2021
(210) 99174
(220) 13.11.2020
(730) «Халықаралық экология академиясы»
мекемесі (KZ)
Учреждение «Международная академия
экологии» (KZ)
«International Academy of Ecology» Institution
(KZ)
(181) 13.11.2030
(511) 35, 42, 43
(591) жасыл, көк, сары, қызғылт сары, сарғылт, сұр,
көгілдір
зеленый, синий, желтый, оранжевый, бежевый,
серый, голубой
green, blue, yellow, orange, beige, grey, cyan

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТАЗА ӨНІМ
ЭКО
КАЗАҚСТАН

«ҰЛТТЫҚ ЗАТТӘРЛІК МЕНШІК ИНСТИТУТЫ» РМҚ
«Национальный институт интеллектуальной собственности» РИП

ЭЦҚ қол қойылды
Подписано ЭЦП
Signed with EDS

Е. Оспанов
E. Ospanov
Y. Ospanov

«Ұлттық заңтәрлік меншік институты» РМҚ директоры
Директор РИП «Национальный институт интеллектуальной собственности»
Director of the «National Institute of Intellectual Property» RSE

В қосымшасының жалғасы

Тауар таңбаларын тіркеу туралы толық мәлімет www.kazpatent.kz ресми сайтында «Қазақстан Республикасының тауар таңбаларының мемлекеттік тізілімі» бөлімінде қолжетімді.

Подробные данные о регистрации товарного знака доступны на официальном сайте www.kazpatent.kz в разделе «Государственный реестр товарных знаков Республики Казахстан».

Particulars of the trademark registration are available on the official website www.kazpatent.kz in the section «State Register of Trademarks of the Republic of Kazakhstan».

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің
«Ұлттық зияткерлік меншік институты» РМҚ
Нұр-Сұлтан қаласы, Мәңгілік Ел даңғылы, ғимарат 57А

РГП «Национальный институт интеллектуальной собственности»
Министерства юстиции Республики Казахстан
Город Нур-Султан, проспект Мангілік Ел, здание 57А

«National Institute of Intellectual Property» RSE,
Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan
Nur-Sultan, 57A Mangilik El Avenue

Тел./Tel: +7 (7172) 62-15-15
E-mail: kazpatent@kazpatent.kz
Website: www.kazpatent.kz

Г қосымшасы

6B07501 Индустриалдық инженерия
білім беру бағдарламасы бойынша оқитын

Байрамқұлы Мөлдір Мұналқызының
(студенттің аты-жөні)

«Теңіз өнімдерін эко-сертификаттау» тақырыбына жазылған
дипломдық жұмысына

РЕЦЕНЗИЯ

Ұсынылған Дипломдық жұмыс кіріспе, үш бөлім, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер мен қосымшалар тізімі, сонымен қатар 7 кесте және 10 суреттен тұрады.

Кіріспе таңдалған тақырыптың өзектілігін, зерттеудің мақсаты мен міндеттерін, ақпаратты жинау және талдау әдістерін анықтайды және дипломдық жұмыстың құрылымын негіздейді.

Дипломдық жұмыстың бірінші тарауында зерттеу нысанына толығырақ тоқталып, жұмыс істеу бағыттарын нақтылап, ажыратып, кәсіпорын құрылымына тоқталып, қауіпсіздік ережелері мен ішінара талаптары баяндалып, бастапқы шаралар анықталған.

Екінші тарауда экологиялық сертификаттау туралы мағұлматтар қаралған. Экологиялық сертификаттаудың мақсат, міндеттеріне тоқтала отырып, тақырыбына сәйкес қай сертификаттаудың тиімді екенін де көрсете білген. Теңіз өнімдерін экологиялық сертификаттаудың қоршаған ортаға әсері болжамды бағаланған.

Үшінші тарауда еліміздің белгілі экологиялық академиясын таңдалып, біріге атқарылған жұмыс сипатталған, кәсіпорынды эко-сертификаттауға жұмыстанғандығы және де экономикалық тиімділігі көрсетілген. Эко-сертификат енгізгеннен кейінгі SWOT талдау нәтижесі келтірілген.

Жасалып жатқан жұмыстарының дәлелі ретінде бірнеше қосымшаларды көрсеткен. Келтірілген сызба-нұсқалар мен кестелер жұмыс істеу барысында пайдалы болып табылды.

Қорытындысында атқарылған жұмыстар туралы қорытындылар берілген. Жұмыс жасау барысында қол жеткізген нәтижелері өндіріс стандарттарына сәйкес.

Тұтастай алғанда, жұмыс аяқталған ретінде ұсынылған және оны 90/А- /«өте жақсы» деп бағалауға болады, жұмыстың авторы Байрамқұлы Мөлдір Мұналқызы бакалавр академиялық дәрежесін беруге лайық деп есептеймін.

Пікір беруші:
ЛЖКА профессоры, т.ғ.к., доцент

Аширбаев Г.К.

К.И.Сәмбаев атындағы Қазақ Ұлттық Техникалық Зерттеу Университеті

6B07501 Стандарттау, сертификаттау және метрология мамандығы
бойынша оқитын

Байрамкүлы Молдір Муналқызы
(студенттің аты-жөні)

«Теңіз өнімдерін эко-сертификаттау» тақырыбына жазылған
дипломдық жұмысына

ДИПЛОМДЫҚ ЖЕТЕКШІДЕН ПІКІР

Ұсынылған дипломдық жұмыс кіріспе, үш бөлім, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер мен қосымшалар тізімі, сонымен қатар 7 кесте және 10 суреттен тұрады.

Кіріспе таңдалған тақырыптың өзектілігін, зерттеудің мақсаты мен міндеттерін, ақпаратты жинау және талдау әдістерін анықтайды және дипломдық жұмыстың құрылымын негіздейді.

Жұмыстың бірінші тарауында зерттеу объектісіне толықтар тоқталып, жұмыс істеу бағыттарын нақталап, ажыратып, кәсіпорын құрылымына тоқталып, қауіпсіздік ережелері мен ішінара талаптары баяндалып, бастанқы шаралар анықталады.

Екінші тарауда экологиялық сертификаттау туралы мағұлматтар келтірілген. Экологиялық сертификаттаудың мақсат, міндеттеріне тоқтала отырып, өзі үшін қай сертификаттаудың тиімді екенін де көрсете білген.

Үшінші тарауда еліміздің белгілі экологиялық академиясын таңдап алып, біріге жұмыс жасап, кәсіпорынды эко-сертификаттауға жұмыстанғандығы және де экономикалық жағынан тиімді екендігі мен нарықтағы тиімді тұстары талдау арқылы көрсетілген.

Жасалып жатқан жұмыстарының дәлелі ретінде бірнеше қосымшаларды көрсеткен. Келтірілген сызба-нұсқалар мен кестелер жұмыс істеу барысында пайдалы болып табылды.

Қорытындысында атқарылған жұмыстар туралы қорытындылар беріледі. Жұмыс жасау барысында белгілі бір нәтижеге қол жеткізген.

Бұл дипломдық жұмыс жақсы деңгейде орындалған және бакалавр дәрежесіне лайық.

Дипломдық жетекші:
Аға оқытушы

Әсілбеков Ш.Б.

Протокол

о проверке на наличие неавторизованных заимствований (плагиата)

Автор: Байрамқұлы Мөлдір

Соавтор (если имеется):

Тип работы: Дипломная работа

Название работы: АНТИПЛАГИАТ Байрамқұлы Мөлдір.docx

Научный руководитель: Шыңғыс Әсілбеков

Коэффициент Подобия 1: 7

Коэффициент Подобия 2: 1.4

Микропробелы: 14

Знаки из других алфавитов: 348

Интервалы: 8

Белые Знаки: 0

После проверки Отчета Подобия было сделано следующее заключение:

- Заимствования, выявленные в работе, является законным и не является плагиатом. Уровень подобия не превышает допустимого предела. Таким образом работа независима и принимается.
- Заимствование не является плагиатом, но превышено пороговое значение уровня подобия. Таким образом работа возвращается на доработку.
- Выявлены заимствования и плагиат или преднамеренные текстовые искажения (манипуляции), как предполагаемые попытки укрытия плагиата, которые делают работу противоречащей требованиям приложения 5 приказа 595 МОН РК, закону об авторских и смежных правах РК, а также кодексу этики и процедурам. Таким образом работа не принимается.
- Обоснование:

Дата

1.06.2023

Заведующий кафедрой